

JEMNITZ JÁNOS

Háborúellenes erőfeszítések a nemzetközi munkásmozgalomban Zimmerwald után (1915—1916)

1914. augusztus 4., az I. világháború kirobbanása, a II. Internacionálé vezető pártjainak tekintett német, osztrák, angol, belga és francia szociáldemokrata párt „honvédő” állásfoglalása rövid időre megbénította a nemzetközi munkásmozgalmat. E pártok mellett azonban mások — részint a semleges országok pártjai, részint a hadviselő országok egyes pártjai (szerb és orosz szocialisták, az angol Független Munkáspárt) — nyomban a háború ellen léptek fel s megújuló erőfeszítéseket tettek az internacionalista, antimilitarista erők tömörítésére. Ennek jegyében ült össze 1915 tavaszán Bernben a nemzetközi nő- és ifjúmunkás konferencia, majd 1915 őszén a Bern melletti Zimmerwaldban a már sokkal nagyobb visszhangot keltő konferencia,¹ amely immár célul tűzte ki, hogy a stuttgarti-bázei határozatokat valóra váltsa, a háborút félbeszakítsa és társadalmi forradalomra változtassa.

A zimmerwaldi konferenciát a megjelentek kezdetnek és nem végnek tekintették. Az 1915 szeptemberi konferenciát üdvözölték mind a közvetlenül forradalomra készülő „baloldali zimmerwaldisták”, mind az elsősorban a háború megszüntetését kívánó „zimmerwaldista többség”, a zimmerwaldisták jobbszárnya. Sőt kiderült az is, hogy a konferencia erjesztőleg hatott mindazokra, akik a háborús öldöklést fájdalommal és elkeseredetten szemlélték. Ily módon a zimmerwaldi találkozó, az ott elfogadott határozat, a Nemzetközi Szocialista Bizottság megalakulása azonnyomban újabb viták, küzdelem forrása lett.

A zimmerwaldi konferencia végeredményben nemcsak következménye volt az általános radikalizálódásnak, hanem maga is hozzájárult ahhoz, hogy a szocialista pártok újabb elemei, csoportjai kényszerültek színvállásra, váltak le a háborús, nacionalista törzsről. A két ellenséges táborból Zimmerwald eltérő, de mindenesetre figyelemreméltó visszhangot kapott. A Vorwärts hosszabb időn át bizonytalan rövid ismertetésekre szorítkozott, kerülte a nyílt állásfoglalást, míg nem a pacifista ellenzékhez közelálló szerkesztőséget a pártvezetőség elutasító állásfoglalásra kényszerítette. A pártvezetőség hivatalos nyilatkozata a konferenciát nemcsak fölöslegesnek, hanem egységbontónak is véleményezte, saját felszínes békeóhaját hangoztatta, s a német párt valóban békepárti, háborúellenes belső ellenzékének nemzetközi becsületét kívánta lerontani, miközben minden lehetséges nemzetközi kapcsolat fenntartását a maga számára igényelte: „természetes, hogy a testvérpártokkal való tárgyalás csak az illető pártvezetőségek feladata lehet. Német elvtársaknak úgynevezett nemzetközi értekezleteken való részvétele csak arra alkalmas, hogy a barátságos összeköttetés létesí-

¹ *Jemnitz János*: A szocialista pártok, pártcsoportok háborúellenes fellépése 1914—1915-ben és a zimmerwaldi konferencia. Párttörténeti Közlemények, 1965. 3. sz.

tését még inkább megnehezítse, mert azt a látszatot keltené, mintha a német pártban csak egy elenyésző kisebbség volna a béke híve.”²

Az osztrák párt hallgatása még tovább tartott mint a németé, s végül Victor Adler november 14-iki Arbeiter Zeitung cikkében óvatosabban fogalmazott, mint a német pártvezetőség. Adler megértést követelt mindkét oldalon, mind a baloldali kritikusok irányában, mind a pártok hivatalos vezetőivel szemben. A dolog érdemi részét illetően azonban Victor Adler is kategorikus nemet mondott, Zimmerwaldot a pártegység megbontásával vádolta, gyakorlatilag akcióképtelennek tekintette, s az Internacionálé, sőt az osztrák párt belső türelmetlenkedőit is leintette, kijelentvén: „a proletariátusnak ki kell várni, ki kell tartani, amíg elég ereje lesz jövőjének újjáépítésére”.³

Az eltérő hangot a magyar szociáldemokrata párt ütötte meg, mikor félreérthetetlenül rokonszenves hangon szólt Zimmerwaldról: „noha az értekezlet, összehívása módját tekintve, sok szempontból kifogásolható volna: azért mégis a nemzetközi proletárpolitika fontos és örvendetes eseményének tekinthetjük. Egyrészt azért, mert semmi Internacionálénál jobb a csonka Internacionálé is, mert ez az értekezlet kifejezést adott a nemzetközi munkásosztályban élő békevágynak, hangsúlyozta a szocializmus alapelveihez, az osztályharc gondolatához való hűséget, tiltakozott az imperializmus hódító politikája ellen, hitvallás volt a népek és nemzetek önrendelkezése mellett.”⁴

Az osztrák pártban belül is erősödően volt a pacifista irányzat. Victor Adler ezzel már 1914 nyarán szembetalálta magát, 1915 tavaszán pedig a berni női alálkozóra az osztrák nőmozgalom vezetői is el szándékoztak menni, amitől csak a pártvezetőség tiltotta el őket.⁵ Zimmerwald után azonban ezt az erősödő ellenállást már nem tudták elfojtani, annál kevésbé, mert a Friedrich Adler, Otto Bauer, Robert Danneberg szerkesztette elméleti folyóirat, a Der Kampf is óvatos, de háborúellenes hírokat pengetett, s az elméleti emberek körül ekkorra már kialakult a pacifista oppozíció magja.⁶

A német pártban Zimmerwald ugyancsak hozzájárult ahhoz, hogy az egyes csoportok félreérthetelenebbben szólaljanak meg. A balszélen J. Borchartt Lichtstrahlenje a Zimmerwaldi baloldalt támogatta. Érdemben ezt tette K. Liebknecht és R. Luxemburg is, aki forradalmi fellépést sürgetett, támogatta az új Inter-

² *Buchinger Manó*: Küzdelem a szocializmusért. Bpest. 1947. 229—230. l. — Vö. Scheidemann naplójával. Scheidemann különösképpen hosszan foglalkozik a pártvezetés, Haase és a Vorwärts ellentétével. *Philipp Scheidemann*: Memoiren eines Sozialdemokraten. Dresden. 1928. 323—327. l.

³ *Victor Adler*: Reden und Aufsätze. IX. köt. Wien. 1929. 126—133. l.

⁴ Népszava, 1915. szept. 25.

⁵ *Victor Adler*: Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky. Wien. 1954. 618—620. l.

⁶ A Kampf külön hangvételére a Nase Szlovo már 1915 elején felhívta olvasói figyelmét. — Az osztrák szociáldemokraták egyelőre visszahúzódó, pacifista ellenzéki csoportjához tartozott R. Hilferding is, akit bevonultattak, s tevékenyen nem vett részt a pártéletben, de figyelemmel kísérte a mozgalom alakulását. Hilferding 1915. aug. 29-iki, Kautskyhoz írott leveléből kiderül, hogy pontosan ismerte a német pártvezetőség és a V. Adler közötti nézeteltéréseket, Kautskynak megírta, hogy mennyire sajnálja, amiért a Vorwärts végül is Müller és a pártvezetőség befolyása alá került. Ugyanakkor ismertetést vállalt a párt baloldalához tartozó Max Adler könyvéről és felhívta Kautsky figyelmét C. Racovski írására. Majd Haasera utalva írta: „remélem Ilugo jól van. Sok munkája lesz és ezt győznie kell.” Hilferding keserűen írja, hogy V. Adler rendkívül megöregedett, továbbá, hogy a „mi Karlunk” — vagyis Friedrich Adler is elfáradt a háborúellenes erőfeszítésekben. (Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Kautsky archívum. IISG. K. D. XII. 609.) Hilferdingnek e pacifista szellemben ekkor több írása jelent meg a Der Kampfban és a Die Neue Zeitenben.

nacionálé megalakítását és „az álszocialistákkal”, vagyis szociálsovinisztákkal való teljes szakítást.⁷ Luxemburg elmarasztalta saját, az „Internationale” csoportból megjelent párthíveinek zimmerwaldi szereplését is, mert nem támogatták a baloldalt elég következetesen.⁸ Ettől némileg eltérő a Gleichheitben Zetkin ítélete, aki természetesen ugyancsak lendületesen védelmezte Zimmerwald ügyét, de ebben a központi gondolatnak a háború elmarasztalását tekintette s nem a közeli forradalom szorgalmazását, vagy az új Internacionálé megteremtését.⁹ Végül a német szociáldemokraták pacifista szárnyán a Neue Zeit is objektív, szűkszavú ismertetőt közölt a nagy találkozóról.¹⁰

Angliában a Független Munkáspárt és a Brit Szocialista Párt, s ezeknek befolyásos lapjai (The Socialist Review, The Labour Leader, The Call) a zimmerwaldi többséget támogatták a háború elítélésében. Ennek során kíméletlenül bírálták a Munkáspárt és a szakszervezetek szociálsovinizmusát — de anélkül, hogy új Internacionálé megteremtését kívánták volna. Az angol antimilitarista szocialista politikai csoportok pedig támaszkodhattak a szakszervezeti-antikapitalista munkás-ellenzékre, minthogy a szervezett angol munkások körében növekvő elégedetlenség volt tapasztalható a tőkés nyereszkezdése, a bevonulások, a szakszervezeti jogok felfüggesztése, a szervezetlen munkások alkalmazása, a drágaság miatt.¹¹

⁷ Karl Liebknecht: Válogatott beszédek és írások. Bpest. 1954. 296—298. l.

⁸ Walter Bartel: Die Linke in der deutschen Sozialdemokratie im Kampf gegen Militarismus und Krieg, Berlin. 1958. 257—259. l. A Lichtstrahlen 1915 októberi számában Karl Radek ismertette a zimmerwaldi konferencia tanácskozásait. Leninnel szemben Radek nem kérte számon a III. Internacionálé megalakulását és elégedett volt az elért eredményekkel. A lap 1915 novemberi számában azonban a bolsevik Szociáldemokratra, a párizsi Nase Szlovora és a Grimm szerkesztette svájci Neues Lebenre hivatkozva bírálta Ledebour és a zimmerwaldi német delegáció többségének következetlenségét és bátoratlanságát.

⁹ Die Gleichheit, 1915. okt. 15.

¹⁰ Die Neue Zeit. Ernst Meyer: Die Zimmerwalder Konferenz. Die Neue Zeit. 1915. okt. 29. Meyer a cikkben sérelmezte, hogy a régi nemzetközi kongresszusok határozatait egyszerűen halott betűknek tekintik. Jelezte, hogy a hivatalos francia és német szocialista pártvezetőség jelenlegi irányvonala nem tesz lehetővé semmiféle együttes proletárakciót. Ezért ült össze a zimmerwaldi konferencia — s hivatkozott arra, hogy még oly mérsékelt vezetők, mint az oszt-rák Max Adler — is sürgetik az Internacionálé újjáépítését (134—135. l.). Az „Internationale” csoporthoz tartozó E. Meyer tehát még októberben is vonakodott az „új Internacionálé” irányvonal elfogadásától. Ugyanakkor nyomatékosan aláhúzta, hogy a nemzetközi munkásmozgalom és a béke távlatait csak az javíthatja, ha a szocialista pártokban az ellenzéki kisebbségek megerősödnek. Ugyanitt példamutatónak nevezte a külön francia—német békenyilatkozatot.

¹¹ Ismeretes, hogy Zimmerwaldban mindkét angol szocialista párt küldöttekkel akarta magát képviseltetni, amit csak útlevelemtagadással akadályoztak meg. Zimmerwald napjaiban pedig meghalt Keir Hardie, a Független Munkáspárt vezetője. az egész angol és nemzetközi munkásmozgalom egyik legszeretettebb munkásvezetője, aki utolsó napjainc éles szavakkal ostorozta a háborús politikát. G. B. Shaw, a szocialista és internacionalista mozgalom nevében vett búcsút barátjától a következő szavakkal: „azt hiszem, általános, nagy megkönnyebbüléssel fogadják mind az alsóházban, mint a Labour Partyban a hírt, hogy Keir Hardie teste a sírban porlad. Szeretném, ha életre kelthetném iszonyatukat azzal, ha mégis kijelentem: szelleme tovább él.” — A rangos angol író bátor állásfoglalásának híre bejárta az egész világsajtót, a háborúellenes szocialista termékek hosszan idézték a többhasábnyi írást, méghozzá nemcsak a szigetországban, hanem Amerikában, Ausztráliában, s természetesen Európa más országaiban is. (Emrys Hughes: J. Keir Hardie. London. 1956 — International Socialist. Sydney. 1915. dec. — The New York Call. Magazine. 1915). A harcból kidőlték helyére azonban újak álltak. Egy részük a liberális pacifista értelmiségből került ki, akik közül néhányan már 1914-től csatlakoztak a Független Munkáspárthoz, most pedig A. Ponsonby, E. D. Morel, C. P. Trevelyan, Norman Angell és C. Buxton körül kialakult s mintegy a kormány hivatalos titkos diplomáciájának demokratikus ellenőrzésére és egyúttal opponálására, javítására az Union of Democratic Control, amely nemzetközi visszhangot keltett, a pacifista áramlat balján helyezkedett el, s érintkezett

Franciaországban Zimmerwald közvetlen robbanást váltott ki mind a politikai mozgalomban, mind a szakszervezetekben. Az Humanitében a pártvezetőség a német és osztrák párthoz hasonlóan végül elmarasztalta a kezdeményezést,¹² s ezt tette a CGT vezetősége is. Erre az után került sor, hogy az első napokban mind az Humanité, mind a CGT szécsőve, a Bataille megkísérelte Zimmerwald agyonhallgatását. Minthogy azonban mind a pártban, mind a CGT-ben megerősödött az ellenzék, ez a kísérlet nem vezethetett eredményre.¹³

a zimmerwaldi többséggel. (*Robert E. Dowse: The Independent Labour Party and Foreign Policy. International Socialist Review, 1962. 1. sz. 33—34. l.*)

Az angol háborúellenes mozgalom másik góca a szakszervezetekben alakult ki, a szervezett munkások ugyanis nem voltak hajlandók beletörődni a drágaság miatt bekövetkező életszint csökkenésbe. Ilyen helyzetben robbant ki 1915 tavaszán a Clyde-vidék hajóépítőinek és a walesi bányászoknak sztrájkja (*William Gallacher: Revolt on the Clyde. London. 1949; Page Arnot: The Miners. London. 1953*). Az elégedetlen munkások a kormányt támogató hivatalos szakszervezeti vezetéssel szemben létrehozták az üzemi bizalmiak (shop stewardok) hálózatát (*Asa Briggs: They saw it happen. 1897—1940. London. 1960*). — Az osztályharcos gazdasági — háborúellenes mozgalom és a szellemi erjedés kihatott a politikai pártokra is. A Független Munkáspárt, a Brit Szocialista Párt ellentéte csökkent, hiszen a rájuk nehezedő nyomás fokozódott, s közös bel- és külpolitikai célkitűzésekért indultak harcra. E közeledést a fiatal londoni munkásszervező, Harry Pollitt írja le önéletrajzában nagy meggyőző erővel. (*Harry Pollitt: Serving my time. London. 1950*). 1915 szeptemberében pedig a szakszervezeti konferencia lefolyása bizonyította ismét, hogy noha a szervezett munkások zöme még elfogadta a kormány honvédelmi érvelését, a bel- és üzemi politika terén ellenérzései nem csökkentek, s a hadkötelezettség, a bevonultatás, a háborús gazdaságpolitika irányzatát visszautasítják. (*G. D. H. Cole: A history of the Labour Party from 1914. London. 1948. 25—26. l. és M. M. Karliner: Rabocseje dvizsenyje v Anglii v godü pjervoj mirovoj vojnü. Moszkva. 1961. 146—211. l.* — Karliner behatóan foglalkozik a Clyde-vidéki szervezkedéssel, a shop-stewardokkal és a pártok állásfoglalásainak alakulásával.)

¹² A Pártvezetőség hivatalos nyilatkozatában emlékeztetett arra, hogy a megjelent két francia küldött bármifajta hivatalos megbízatás nélkül vett részt a tanácskozáson. Hozzáfügték, hogy ez áll a zimmerwaldiak zömére is. Aláhúzták, hogy a francia párt elhárít minden olyan gondolatot, hogy hasonló nemzetközi konferencián részt vegyen. Ehelyütt hivatkoztak az országos pártválasztmány 1915. júl. 14—15-iki ülésének határozatára, amely leszögezte, hogy „tartós béke csak a szövetségesek győzelmének és a militarista német imperializmus vereségének esetében képzelhető el, és hogy minden másfajta béke csalóka lenne, vagy a kapitulációval lenne egyértelmű”. Mindennek alapján a pártvezetőség meg van győződve arról, hogy a harcot „annak logikus befejezéséig” — azaz a német imperializmus szétzúzásáig kell folytatni. Mindennek értelmében a pártvezetőség felhívta a helyi szekciókat, hogy tartózkodjanak minden olyan véleménynyilvánítástól, amely a honvédelmet alááshatná (*J. Humbert-Droz: Der Krieg und die Internationale. Wien. 1964. 164—165. l.*).

¹³ Jellemző, hogy a háborús viszonyok közepette a messzi országokban is a szocialisták pontosan tisztában voltak az árnyalatnyi — vagy annál nagyobb — eltérésekkel. Így a harcoss antimilitarista havilap, az amerikai szocialista International Socialist Review munkatársa 1915 későtavaszi körútján Párizsból Jean Longuet-től közöl interjút. A kérdező Carrie W. Allent ekkor még mindig a német párt aug. 4-iki szavazása, s ennek nemzetközi, francia visszhangja foglalkoztatta. Longuet erre felelte: „azt hiszem a Reichstag szociáldemokrata tagjai ha nem is voltak a szocializmus árulói, de kétségbeesetten gyengék voltak”. — s fájalta, hogy nem tanúsítottak semmi ellenállást. „Természetesen ha a németek kísérletet tettek volna forradalmi mozgalomra — például általános sztrájkra — a háború kirobantói ellen, hasonló mozgalmakra került volna sor egész Európában.” — Mindebből kitűnt, hogy Longuet 1915 tavaszán a német szociáldemokratákat tette elsősorban felelőssé az Internacionálé bukásáért, a beszélgetés azonban fényt vetett Longuet egyéb gondolataira is. Longuet a háború elhúzódsát kizártnak tartotta, de a német proletariátustól a közeljövőben mégsem várt forradalmi tetteket — csak a háború végeztével. Addig ugyanis biztosra vette, hogy a „honvédelem” jelszavával a tömegeket vissza tudják tartani az önálló cselekedettől. Az Internacionálét egészében mégsem tekintette halottnak, s számított a kapcsolatok felújítására. (*The International Socialist Review, 1915 aug.* — Megjegyzendő, hogy W. C. Allen és a lap Longuetval szemben a régi Internacionálét bukottnak tekintette, s új az megteremtésére gondolt.)

A pártban a pacifista ellenzék hangja a Limogesban kiadott Populaire du Centreban szólalt meg. A lap szerkesztői között befolyásos képviselők, pártvezetőségi tagok voltak, közöttük Jean Longuet, A. Pressemane. A Populaire 1915 kezdetétől az Humanitétól eltérően megértéssel fogadott minden békekezdeményezést, bírálta a nacionalista elvakultságot és sürgette az Internacionálé megszakadt kapcsolatainak helyreállítását. Szeptemberben ilyen értelemben több cikket is megjelentettek, amelyekben immár a francia szocialista párt vezetését is nyíltan támadták: „sajnálatos, hogy a nemzetközi kapcsolatok felbomlottak. Igaz, voltak kísérletek a semlegesek részéről a Nemzetközi Szocialista Iroda működésének helyreállítására. De ezek nem kapták meg mindenütt, főleg nem Franciaországban azt a támogatást, amit megérdemltek. Az angolok, olaszok, szerbek és az oroszok nagyrésze eltér ebben tőlünk. Emiatt sok francia lelkiismerete nyugtalan.”¹⁴

A Populaire du Centre hangvétele a Kautsky—Haase—Bernstein vezette német pártellenzékére emlékeztetett. A Populaire is a saját pártvezetőség tételességét, kormánypárti opportunizmusát ostromozta — s ezzel szemben az Internacionálé újjáélesztését, első lépésként a Nemzetközi Szocialista Iroda összehívását sürgette. Október elején, Zimmerwald előestéjén a lapban Paul Mistral, a csoport egyik hangadója, képviselő, pártvezetőségi tag írt cikket „a végső győzelemig” szemlélet hívei ellen, amelyben a népek megegyezéssel békéjét sürgette, mint az egyetlen kivezető utat a jelenlegi borzalmas háborúból. Ami pedig a német imperializmus felszámolását illeti, Mistral kijelentette: „bízom a szocializmusban és a német népben” — vagyis e feladatot igaz internacionalistaként a német proletariátusra hárította.¹⁵

Mistral cikke a Longuet-Pressemane csoport utolsó állásfoglalása volt Zimmerwald előtt. Ezt követően a Populaire több, mint két hétig hallgatásba burkolózott — s csak a hivatalos értesülések után szólalt meg. Az Humanité elmarasztaló ítéletével szemben október 21-én rövid kommentár nélküli ismertést közölt a konferenciáról és a Nemzetközi Szocialista Bizottság megalakulásáról.

A Populaire nyilvánvalóan a cenzúrába s a pártvezetőség ellenállásába ütközve csak tíz nappal később közölt Homo (Solomon Grumbach) tollából helyszíni tudósítást „A szalak újraszövdnek” címmel, arról, hogy Svájcban a befolyásos pártvezetők (Greulich, Pflüger, Sigg) ellenére a párttagság zöme a baloldalt (Grimm, Platten és Naine) követte és a pártkonferenciákon megszavazta Zimmerwald támogatását.¹⁷

A Populaire végül egy hónapos késéssel novemberben, az új frontnyitások idején szögezhetette csak le saját véleményét Zimmerwaldról. A béke kilátásairól

¹⁴ Le Populaire du Centre. 1915. szept. 10.

¹⁵ Le Populaire du Centre, 1915. okt. 3.

¹⁶ I. m. 1915. okt. 21. — Érdekes színfolt a lapban, hogy másnap cenzurázott híryanagy jelent meg fehér foltokkal a lapban arról, hogy a Magyarországi Szociáldemokrata Párt konferenciája békét sürget. Az informátor szerint a magyar párt állásfoglalása előnyösen tér el a német és osztrákétól. Mindezek alapján a szerkesztőség újra sürgette, hogy fogadják el az amerikai AFL kezdeményezését a Nemzetközi Szocialista Iroda összehívására.

¹⁷ Le Populaire de Centre, 1915. okt. 31. — Svájcban a pártvezetőség többsége a zimmerwaldi határozatokat azért vetette el, mert elvetélt, ellenzéki gócot látott benne, míg ők a hivatalos pártvezetőségekkel, s a Nemzetközi Szocialista Iroda révén kívánták az Internacionálé újjáélesztését. — Az Aarau-ban 1915. nov. 20—21-én összegyűlt kongresszus 330 szavazattal 51 ellenében helyeselte a zimmerwaldi Nemzetközi Szocialista Bizottság támogatását (*Jules Humbert-Droz: Der Krieg und die Internationale*. Wien. 1964. 161—162. l.). A francia pacifisták októberi megnyilatkozásaival szemben az Humanité november elején leszögezte: a győzelem előtt szó sem lehet tárgyalásról.

szóló nagyobb összefoglaló cikkekben taglalták, hogy míg Olaszországban, Svájcban, de még Angliában is megbecsülik a béke követelőit, Franciaországban ezeket dühödten támadják, mint „akik eladták magukat a németeknek”. A francia nagylapok Zimmerwaldot és az olasz szocialista párt háborúellenes magatartását is úgy állítják be, mintha az olaszokat és a zimmerwaldistákat a németek megvásárolták volna. A Populaire ezt a rágalmat visszautasította, s hangsúlyozta, hogy Zimmerwaldban igaz szocialisták jelentek meg, s külön kiemelte, hogy ott a német és francia szocialisták szót értettek egymással.¹⁸

A november 11-én megjelent első érdemi állásfoglalás után a Populaire szintén naponként visszatért Zimmerwald ügyére. November 12-én „15 hónap után” e szerkesztőségi cikkben ismertette a pártvezetőség határozatát, miszerint a német imperializmus szétzúzásaig szó sem lehet béketárgyalásról — amit viszont ők képtelenségnek nyilvánítottak, a proletárkapcsolatok felvételét és a béketárgyalásokat, ésszerű javaslatokat igényelték — miközben támadták a francia sovén, túlzó követeléseket. Három nappal később újra elmarasztalták a pártvezetőség „ügyetlen és apolitikus” állásfoglalását Zimmerwald esetében. November 18-án Dubreuilh párttitkár Humanité-cikkéhez fűztek reflexiókat, aki egyfelől a jelenlegi honvédő magatartás elkerülhetetlenségét bizonygatta, másfelől az Internacionálé szebb holnapjáról írt. A Populaire viszont megjegyezte: talán célszerű lenne az is, ha az Internacionálé érvényben levő tegnapi határozataira és ezek szemlére gondolnának. November 20-án Pierre Brizon képviselő a háború folytatásának teljes esztelenségét bizonyította, hiszen 15 hónap után, rengeteg emberélet és anyagi veszteség után a hadihelyzet mitsem változott, tehát — vonta le következtetéseit — itt lenne az ideje, hogy tárgyalóasztalhoz üljenek.

November utolsó hetében felszínre jutottak a párt belső kulisszatitkai is. November 23-án a Populaire kerülőúton arról adott hírt, hogy a külföldi szocialista sajtó szerint a limogesi helyi cenzúra rájuk akarta kényszeríteni Renaudel és a pártvezetőség többségének véleményét. Másnap azt közölte, hogy a polgári sajtó őket szidalmazza, míg a pártvezetőséget és a honvédő nézeteket valló északi-területi szocialistákat dicséri. Végül november 24-én az előkészítő tüzéségi tűz után a lap nyílt támadásba lendült: ne leplezzük, valóban másként gondolkodunk — írta — mint a cenzúra. Egy szép napon Zimmerwaldban a szocialisták is egybegyűltek és véleményt mondtak a háborúról — mint idáig mindenki: politikusok és egyszerű emberek egyaránt. E találkozóról mindenki írhatott, csak a Populaire nem. A limogesi cenzor valóban csak akkor engedélyezte a határozatok ismertetését, ha ehhez a pártvezetőség Renaudel által megfogalmazott kommentárát fűzik, amely Zimmerwaldot elítélte. A Populaire szerint az eset Galileire emlékeztet: „mi azt akartuk mondani, hogy a föld Zimmerwald szerint mozog”, a cenzúra viszont csak úgy engedett nekik szabad utat, ha ellenkező következtetést vonnak le.¹⁹

A csatazaj ezután sem ült el, a Populaire ezután is folytatta meglehetősen magányos harcát a polgári sajtó s a pártvezetőség — a háborús szellem és sovinizmus ellen. November 29-én az olasz szocialista párt az Avantiban közzétett nyilatkozatát ismertette helyeslően. November 30-án Sixte-Quenin, a párt egyik legrégebbi tagja, aki Guesde és Lafargue oldalán a Francia Munkáspárt (POF)

¹⁸ Le Populaire du Centre, 1915. nov. 11. — A cikk és az állásfoglalás ezt követő részét a cenzúra törölte. A lap ezen cikkeit kivonatatosan olykor a Népszava is ismertette.

¹⁹ Le Populaire du Centre, 1915. nov. 26.

egyik alapítója, az Humanité szerkesztőségének tagja, képviselő hangszílyozta Renaudel és Sembat nyilatkozataival szemben, hogy itt az idő a párt magatartásának módosítására, hiszen figyelemmel lehetnének a német szociáldemokrata háborúellenes ellenzék erősödésére. A Populaire du Centre és a szocialista párton belüli pacifista kisebbség ekkoriban csak egyik s nem is fő áramlatát képviselte azoknak, akik Franciaországban megmozdultak a háború ellen. Franciaországban 1914 augusztusában is az első antimilitarista-internacionalista ellenzéki hangok a CGT köréből hallatszottak. A Vie Ouvrière befolyásos szerkesztője, Pierre Monatte a CGT vezetőségi tagságáról felháborodásában lemondott, s az ugyancsak ellenzéki Georges Dumouliut a kormány bevonultatta.²⁰

A CGT vezetőségében már 1914 novemberében befolyásos kisebbség követelte, hogy menjenek el a koppenhágai nemzetközi konferenciára s vegyék fel újra a nemzetközi kapcsolatokat. Később kieroszakolták, hogy az 1915 februári londoni antant-szocialista konferencián a hivatalos sovén többségi küldött (L. Jouhaux) oldalán az ellenzéki Merrheim is megjelenhetett, s ott a pacifista kisebbséget támogathatta.²¹ Végül pedig míg a Jean Longuet csoport csak a távolból fejezte ki rokonszenvét a zimmerwaldi többség iránt, a CGT ellenzéki csoportjából A. Bourderon és A. Merrheim meg is jelent Zimmerwaldban, s így ők tették lehetővé, hogy a francia—német háborúellenes közös nyilatkozat egyáltalán napvilágot láthasson.²²

A Zimmerwaldban történetekről e köröket azután maga a visszatérő Merrheim tájékoztatta. Ezek szerint a francia szindikalista-internacionalisták örültek annak, hogy egységes állásfoglalás született, amit Lenin és a bolsevikok is megszavaztak, s csak azt sajnálták, hogy német részről Liebknecht (aki csak levelet küldhetett) Svájcban nem jelenhetett meg. Merrheim szerint a találkozón „minden jól ment”, s a nyilatkozatról úgy vélte, hogy az biztosan jó hatást fog kiváltani. Együttal mindjárt visszatérésük után elhatározták, hogy Bourderonnal együtt munkás fórum előtt ismertetik a lefolytatott értekezletet.²³

Az első, szeptember derekáról származó értesülések után Rosmer még szeptember 20-án is arról írt, hogy a tanácskozás részleteit illetően meg kell várniuk Trockij visszatértét — aki a vitákban nagyobb szerepet játszott, s jobban tájékozódott mint Merrheim —, aki Párizsba érkezése (1914 novembere) után a Vie Ouvrière csoport rendszeres látogatója és szellemi ihletője volt.²⁴ Ugyancsak Rosmer leveleiből tűnik ki, hogy a nyilatkozat teljes szövegét csak szeptember 22-re olvashatta el, amit „nagyszerűnek” talált, mivel nemcsak a háború jellegét

²⁰ *Alfred Rosmer*: Le mouvement ouvrier pendant la première guerre mondiale. Paris. 1936. 171—178. l.; *Robert Brecy*: Le mouvement syndical en France (1871—1921). Essai bibliographique. Paris. 1963. 85—87. l.; *Annie Kriegel*: Aux origines du communisme français. 1914—1920. Paris. 1964. — Megjegyzendő, hogy Pierre Monatte-ot ugyancsak rövidesen bevonultatták.

²¹ *Alfred Rosmer*: i. m. és Rosmer—Monatte levelezés.

²² *Jemnitz János*: A szocialista pártok, pártcsoportok . . .

²³ Merrheim információira támaszkodva Rosmer tájékoztatta sietve a befejezett és várható eseményekről a bevonultatott barátot és harcostársat: Pierre Monatte-ot. Rendszeres levelezésüknek köszönhetően a CGT-ellenzék felfogásának, tevékenységének alakulása jól nyomon követhető. — Paris. Le Musée Social. (A levelezést Colette Chambelland rendezi sajtó alá, s ő volt oly szíves, s az anyagot betekintésre rendelkezésemre bocsátotta.)

²⁴ Trockij hatalmas személyi szuggesztív befolyásán túl — amit valamennyi francia kortárs (Rosmer, Monatte, Merrheim, Frossard) elismert korabeli és későbbi írásaikban — tekintélyét még növelte a Párizsban ekkor naponként megjelenő orosznyelvű internacionalista lap, a *Nase Szlovo*, amely rangos cikkeivel, bátor szókimondásával és bőséges híryanagával az internacionalista-szocialisták előtt Európa-szerte nagy becsben állott.

határozták meg világosan, hanem a „kormánysszocialistákat” is elismerték. Rosmer mindehhez hozzáfűzi saját következtetéseit: „most gyorsan kell cselekedni” és a nyilatkozatot terjeszteni. Fontosnak vélte, hogy a mozgalom ne essék szét. Őrült az Avanti félreérthetetlen pártoló megnyilatkozásának, s a maga részéről neki fogott a szöveg pontos fordításához.²⁵

Rosmer néhány nappal később valóban találkozott Trockijjal, s mindenben egyetértett vele. Zimmerwaldnak olyan értelmezést adott, hogy ott a békeharcot állították középpontba, s ennyiben Trockijnak adott igazat Leninnel szemben, aki a békét már ekkor csak a szocialista forradalom után tartotta elérhetőnek. Másfelől viszont Trockij nyomán a zimmerwaldista többséget is bírálta (a francia, olasz és német szocialistákat), akik csak békéről beszéltek, miközben ezt elválasztották a forradalmi osztályharc ugyancsak időszerű és párhuzamos követelésétől.²⁶

A tájékozódás után a szervezőmunka hétköznapijai következtek. Rosmer közben fordított, s előkészítette azt az anyagot, amelynek segítségével nemcsak szóban, hanem írásban is a munkásokhoz fordulhatnak. Ha a hatóságok és a CGT vezetőség kiütötte kezükből a *Vie Ouvrière* lapot, akkor ők most kisebb brosúra formában adnának rendszeresen tájékoztatót, amelyet az előfizetőkhez mintegy „levélként” juttatnának el. S egyben megindult az előfizetők, illetőleg a pénz gyűjtése a kiadvány megjelentetéséhez.

E szervezőmunka közben néhány más kisebb antimilitarista csoport is megmozdult Franciaországban. Az anarchisták körében ekkor ugyanúgy megkezdődött a bomlási, illetőleg tisztázódási folyamat, mint a szocialisták és a szindikalisták között. Az anarchisták legbefolyásosabb vezéralakjai 1914 után szintén háborúpártiak, honvédő nacionalisták lettek (P. Kropotkin, Jean Grave, C. Cornelissen), de 1915 őszén a kiábrándulás jelei váltak észrevehetőkké, s 1915 októberének elején az anarchista *Temps Nouveaux* folyóirat köréből felkeresték a CGT antimilitarista anarcho-szindikalistáit, hogy felajánlják támogatásukat.²⁷

A véleménynyilvánításon és „földalatti támogatáson” túlment a párizsi szocialista nőszervező, Louise Saumoneau, az 1915 márciusi berni nemzetközi nőkonferencia résztvevője, aki 1915 őszén három kiáltványt is adott ki antimilitarista szelleműt, akit a rendőrség figyelmeztetett, tevékenységének megszüntetésére hívott fel, s akit — miután ezt megtagadta — letartóztattak és bebörtönözték. A per során Saumoneau-t Jean Longuet védte, s az egyik szocialista megyei pártszervezet külön nyilatkozatot adott ki mellette, hiszen pusztán azért tartóztatták le — jelentették ki, — „mert a béke mellett folytatott propagandát”.²⁸ A per végül is inkább a háború ellenes erőknél tett szolgálatot, nekik adott alkalmat nézeteik kifejtésére, s nagyobb felháborodásba ütközve Saumoneaut egy hónapi fogság után, 1915 novemberének végén szabadlábra helyezték.

²⁵ Rosmer 1915. szept. 22-iki levele Monattehoz.

²⁶ Rosmer 1915. szept. 25-iki levele Monattehoz.

²⁷ Rosmer 1915. okt. 5-iki levele Monattehoz. A levélből kitűnik, hogy Rosmer nem bízott az anarchistákban. Rosmeren kívül az anarchisták Dumoulin-t is felkeresték, aki híve lett az együttműködésnek.

²⁸ A nyilatkozatot a *Populaire du Centre* is leköszölte. — Rosmer levelezéséből kitűnik, hogy míg a CGT ellenzék teljes mértékben szolidaritást vállalt Saumoneauval, J. Longuet-re és csoportjára mindvégig nehezteltek, gyáváknak tartották őket, olyanoknak akik csak az igazi ellenzék elől eszik el a kenyeret. Saumoneau bebörtönzéséről, szerepéről a *Népszava* is megemlékezett.

1915 novembere egyébként is sok vonatkozásban fordulatot hozott a francia háborúellenes mozgalom helyzetében.²⁹ 1915 november elején a Bourses du Travaillsban a párizsi baloldali kubikus szakszervezet³⁰ kezdeményezésére megszavazták egy bizottság felállítását a nemzetközi kapcsolatok újrafelvételére. Az antimilitarista csoport befolyása így félreérthetetlenül megnőtt.³¹ 1915. november 1-én pedig végre megjelent az első „levél” a Vie Ouvrière olvasóihoz.

Az első, húszegynéhányoldalas kisterjedelmű, vékony papíron nyomtatott brosúra — amely minthogy nem volt periodika, elkerülhette a kötelező sajtócenzúrát —, jórészt a zimmerwaldi konferencia határozatait és lefolyását ismertette, de a szerkesztő (Rosmer) véleményét is rögzítette: „a lényeges a mai napokban az, hogy világosan megjelöljük helyünket és megindokoljuk hosszú hallgatásunkat”. A felelősséget elhárította, hiszen ők már 1914-től kinyilvánították, hogy a háborút pusztító imperialista háborúnak tartják, óvott attól, hogy csak Németországban jelöljék meg a katasztrófa okát, s hangsúlyozta, hogy a német militarizmust csak a német proletariátus számolhatja fel.³²

Rosmer nyomatékosan aláhúzta, hogy az angol, francia és német munkásmozgalmi vezetők nacionalizmusa kölcsönösen miként adott alkalmat, ürügyet az újabb túlzásokra, bűnös hibák elkövetésére. A munkásmozgalmi vezetők felelősségét olvasta ki abból a tényből is, hogy a kormányok mily nagy mértékben keresték a szakszervezetek és szocialista pártok támogatását a háború kirobbanása után. Mindebből következik, hogy ezt a befolyást ellenkező irányba is latba vehették volna.³³ Egészében véve Rosmer úgy vélte, hogy a nemzetközi munkásmozgalom együttes erejével elérhetné a tárgyalásos béke megkötését, olyan modus vivendi elérését, amely lehetséges már az előtt is, hogy az emberek újabb százazreinek életét áldoznák fel.³⁴

Rosmer ironizálva mutatott rá: a francia sajtó szerint drágaság, háborús fáradtság és háborúellenes ellenzék csak a front túlsó oldalán támadt. Majd hangsúlyozottan szolidaritást vállalt az angol Független Munkáspárt háborúellenes magatartásával és leszögezte: „Franciaországban a szocialista párt és a szindikalista mozgalom a legsúlyosabb órákban hagyta magára a munkásosztályt.”³⁵

²⁹ A szakszervezeti ellenzék s a nők mellett ekkor került a francia politikai-kulturális élet viharainak középpontjába Romain Rolland, s a néhány körülötte álló értelmiségi pacifista. Ezekben a napokban hagyta el a francia sajtót néhány háborúellenes írása — s a polgári sajtó túlnyomó zöme fékevesztett haraggal támadta. Ő maga elégedetlen volt a francia szocialistákkal, s a szindikalista ellenzékbe vetette leginkább bizalmát. Mégis Zimmerwald napjaiban kitűnt, hogy felfogása a zimmerwaldi többséghez rokonítható leginkább: „Levél Merrheimnek, amelyben elismerem, hogy a szindikalizmus értelmét az »osztályharca« adja meg, arról nem mondhat le, mert attól függ nemcsak a munkásosztály jobb sorsa, hanem az emberiség haladása is — mégis arra kérem, hogy pillanatnyilag ne a harcról beszéljenek, hanem közeledésről:

Arról van szó, hogy helyreállítsuk a bűnösen szétbomlasztott nagy emberi közösséget, és ezért minden párt és társadalmi osztály jószándékaira kell hivatkoznunk” (*Romain Rolland: Napló a háborús évekből.* Bpest. 1960. 92—93. l.). — R. Rolland tehát a széles háborúellenes, humanista erők összefogását remélte megteremteni — de egy pillanatig sem habozott atekintetben, hogy ennek a tábornak a szervezett, sőt „osztályharcos” munkásság lehet a gerince.

³⁰ A kubikus szakszervezet anyagi segítséget is adott az antimilitarista propagandára. — Rosmer 1915. okt. 29-iki levele.

³¹ *R. Brey: i. m. 91—92. l.*

³² *Lettres aux abonnés de la Vie Ouvrière. Paris. 1915. nov. 1. 3—7. l.*

³³ *Uo. 8—10. l.*

³⁴ *Uo. 17. l.*

³⁵ Rosmer 1915. nov. 27-iki levele. *Id. f.*

A röpirat megjelenése után a francia CGT-ellenzék erőfeszítései a terjesztésre, utánnymásra és a pénzfedezet megteremtésére irányultak — s bizonyos eredményeket fel is mutathattak. A kormányzat azonban a maga módján szintén reagált, s november 11-én Rosmer már arról értesíthette Monatte-ot, hogy újra behívták és előzetes bevonulatásáról értesítették. E módszerekkel azonban az ellenállást már nem tudták úgy megtörni, mint 1914-ben. November végén kiderült, hogy a Vie Ouvrière levélből 8 ezer példányt kell újranyomni, amiből 5 ezret az építőmunkások baloldali szakszervezete igényelt, miközben már vidékről is befutottak az első kéréslapok.³⁶ Időközben — egyhónapos késéssel — november derekán Merrheim és Bourderon megtartották beszámolójukat Zimmerwaldról. Ezen több szakszervezeti küldött, többek között az építők nevében Péricat szakszervezeti titkár, a CGT központi vezetőségének tagja is hevesen támadta L. Jouhauxt, a CGT főtitkárát és vezetőségét. A CGT ellenzéken belül azonban már ekkorra külön balszárny is kiformalódott. A kérlelhetetlen és türelmetlen szélsőbaloldaliak között volt a két bevonultatott CGT központi vezetőségi tag, Pierre Monatte és Georges Dumoulin, valamint a velük szoros érintkezést fenntartó Rosmer.

Monatte, Rosmer és Dumoulin Merrheimnek már többször szemrehányást tettek, hogy nem elég határozott, nem megy el elég messzire, illetőleg nem határolja el magát eléggé a központi vezetőség más tagjaitól. Zimmerwald esetében valamennyien sérelmezték, hogy az információt Merrheim viszonylag későn, s nem elég részletesen adta meg nekik. Rosmer szavá tette azt is, hogy noha a nyilvános gyűlésen a CGT vezetőit alapos fejmosásban részesítették, ez a bírálóat túlságosan ötletszerű, alkalmi volt, s az ellenzékét szerinte szervezetté kellene immár tenni, „különben csak fecsegés lesz”. Néhány nappal később — a helyzet mérlegelése után — kissé szomorúan állapítja meg: „hiányzik az a személyiség, aki az összes jószándékú embert összefogná... Merrheim is jó lenne, de részben időhiány, részben más okok miatt úgy tűnik, nem fogja fel tisztán, mit is kell tenni, s nem valószínű, hogy ezt meg is tudja valósítani. Nagy kár.”³⁷

A hadviselő országok közül Zimmerwalddal ismeretes módon szolidaritást vállaltak az orosz bolsevikok, noha a nyilatkozatot nem találták elvileg elég megalapozottnak és következetesnek,³⁸ s éppen ezért már Zimmerwaldban erőfeszí-

³⁶ I. m. 19—20. l. — Rosmer az első levél végén kitekintést nyújtott Zimmerwald visszahangjáról is, kiemelve az Avanti, a Berner Tagwacht és a Labour Leader rokonszenvező állásfoglalását.

³⁷ Rosmer 1915. nov. 19. és nov. 27-iki levelei. Id. f. — A frontkatonák és a szabadságolások idejéről az otthoniak hangulatát ismerve Dumoulin amiatt kesergett, hogy a fokozódó háború-ellenesség közepette a kormányok ilyen könnyedén folytathatják az esztelen vérontást. Az ellentmondás felbőszítette, s gyors cselekvést követelt a párizsiaktól, akiknek szemükre vetette tértelenségüket. Csak a Vie Ouvrière levél kinyomtatása engesztelte végül meg. — Megjegyzendő, hogy ugyanekkor Merrheim is állandó áldozatos szervezőmunkát folytatott. Merrheim levelezésének nagyrészét lásd: IMEL Archív. Fond 217. op. 1.

³⁸ Lenin kritikái magatartását kitűnően tükrözik az e napokban főként Kollontáj, Slijanyikov és Radek címére küldött levelei. E levelek egyfelől tanúsították, hogy Lenin mily felfokozott energiával készült a zimmerwaldi konferenciára, majd ezt követőleg milyen sokfajta intézkedést tett a zimmerwaldi kiáltvány valamint a Zimmerwaldi Baloldal állásfoglalásának terjesztésére (Lenin Művei. 35. köt. 182—190. l.; 36. köt. 342—357. l.). Lenin azonban — miként már Zimmerwald előtt is — most szinte megkettőzte erőfeszítéseit a forradalmi elemek teljes kiválasztására, s éppen ezért az illúziók, a párttöbbséghez való kötődöttség, a pacifista érzelmek felszámolására. Lenin ilyen megfontolásból 1915 szeptemberében a legnagyobb hévvel éppen azokat bírálta, akik eme célkitűzésének megvalósítását a baloldalon, a zimmerwaldisták körében fenyegették, s Trockijban és a mensevik internacionalistákban jelölte meg a főakadályt: „Troc-

téseket tettek a baloldal nemzetközi összefogására, amit Zimmerwald másnapján már siker is koronázott. A másik oldalon a mensevik-internacionalisták a zimmerwaldi többséget támogatták.³⁹ Az eszerek megoszlottak. Bobrov-Natanson

kij és az opportunizmus külföldi lakójainak kompániája minden erejét megfeszítve igyekszik „elkenni” a nézeteltéréseket és „megmenteni” a „Nasa Zarja”-féle opportunizmust azzal, hogy tisztára mossa és felmagasztalja a Csheidze frakciót” (35. köt. 184. l.). — Lenin az elvi tisztázódást, elhatárolást szorgalmazó lépések mellett ugyancsak rendkívül nagy hangsúlyt helyezett a munkások háborúellenes, forradalmi szervezésére, új munkásvezetők kiképzésére, a Központi Bizottságba való bevonására (uo. 184—186. l.), vagyis az elkövetkező forradalom bázisának ki-
szélesítésére.

Lenin fáradhatatlan szervezőmunkája nemcsak Oroszország (hazai bolsevikok tömörítése, a Nasa Zarja és Csheidze csoport elszigetelése), hanem Trockij habozása mellett Akszelrod bírálatát ugyanúgy magába foglalta, mint Sljapnyikov, Kollontáj és Radek harcra indítását, vagy a zimmerwaldi többség másnemzetiségű tagjainak (első helyen talán a Nemzetközi Szocialista Bizottság titkári szerepkörét ellátó Grimmnek) küzdelemre sarkallását, vagy korholását, ha a mozgalmat Lenin megfigyelései szerint lefékezték (36. köt. 346—350. l.).

Lenin Grimmbe látta megtestesülni a Nemzetközi Szocialista Bizottságon belül azt az erőt, amely a zimmerwaldi mozgalom egészének összefogására törekszik, sőt a Nemzetközi Szocialista Irodához, s a Zimmerwaldon kívüli pacifista szociáldemokrata körökhöz is kapcsolatot keres, miközben feláldozza és elszigeteli a forradalmi kisebb csoportokat. Lenin ezt a politikát károsnak találta, s minden egyes megnyilvánulásán felháborodott (36. köt. 354—357. l.). Ugyanakkor figyelmét nem kerülték el az új jelenségek, többek között Kerenszki és a „forradalmi nacionalisták” fellépése, akik a Németország fölötti győzelem érdekében sürgették a forradalmat. Lenin bizonyos együttműködést ezekkel lehetőknek tartott — azzal a szigorú feltétellel, hogy a bolsevikoknak mindig érzékeltetniük kell: ők nem a nemzeti győzelem, hanem a proletariátus egyetemes ügye érdekében kívánják a forradalom sikerét (36. köt. 352. l.).

³⁹A csoport két szellemi vezetője, az idősebb, mérsékeltebb, Kautskyhoz közelebb álló Akszelrod, s a fiatalabb, forradalmibb, a Nasa Szlovo szerkesztésében szerepet játszó Martov továbbra is internacionalista, háborúellenes nézeteket vallott és hirdetett. Martov közvetlenül Zimmerwald előestéjén keserű és felháborodott hangon írt Párizsból a Zürichben élő Akszelrodnak arról, hogy a Longuet-Mistral francia pacifista szárny egyelőre összeroppant. (Materialü po isztorii russzkogo revoliucionnogo dvizsenija. Piszma P. B. Akszelroda i J. O. Martova. Russzki revoliucionnű archiv. Berlin 1924. 346—348. l.) Zimmerwald másnapján pedig a Szervező Bizottság és a Csheidze dumafrakció háborúellenes, Zimmerwald-párti megszólalását sürgette (i. m. 349—350. l.). Míg Lenin elégedetlen volt Grimmel, Martov 1915. szept. 24-én természetesen nyilatkozott a Berner Tagwacht Zimmerwald-beszámolójáról, miközben tudta azt is, hogy az „Leninnek és társainak nem tetszik” (i. m. 351. l.). Martov szerint „Grimm a mi útunkon halad”, ami bizonyos megnyugvással töltötte el, bár már ekkor számot vetett azzal, hogy Leninnel és Radekkel fokozott mértékben kerülnek szembe. A bolsevikokkal való szakítást azonban szerette volna elkerülni. Arra számított, hogy Leninnel együtt vállalhatják el a Nemzetközi Szocialista Bizottság számára az orosz referensi poszt betöltését — mert „Lenin nélkül természetesen nem megy” (i. m. 352. l.).

Figyelemreméltó, hogy Martovnak nemcsak a Csheidze-frakcióra vagyis a Dumának — az 5 bolsevik képviselő száműzetése után — ekkor egyedüli szervezett háborúellenes csoportjára volt befolyása, hanem az Oroszországban időszakosan helyileg — főként Szipériában — megjelenő mensevik háborúellenes lapokra is. Martov ezeknek szerkesztőit is mozgósította, ide leveleket, cikkeket írt, sőt az emigrációban élő, vele rokon nézeteket vallókkal bírálatokat íratott Plehanov és a sovinszta mensevik vezetők ellen. Emellett Martov továbbra is arra készült, hogy a francia szindikalista antimilitaristákkal, Merrheim csoportjával fog Franciaországban együttműködni (i. m. 353—354. l.).

Az internacionalista mensevikek emigrációs csoportjának igazi mozgósítója J. Martov volt. Mellette nagy tekintélynek örvendett a mensevikek szeniorja, P. Akszelrod, akinek ezekben a szeptemberi napokban jelent meg hosszabblevegzetű írása Zürichben, amit a mensevikek csakúgy vártak és olvastak, mint Lenin és a korszak minden érdeklődő szocialistája. Akszelrod 1915 tavaszi előadásainak gondolatait fűzte össze és adta közre e brosurában, amely így 1915 őszén vált eszmei hatóerővé. Akszelrod keserűen állapította meg az Internacionálé 1914 évi kudarcát, a francia és német pártnak a nacionalista elfogultságát, sürgette a nemzetközi kapcsolatok újrafelvételét, az elkövetett botlások és hibák megbocsátását. Valóban — miként Lenin sokszor megírta — a feledés fátylát kívánta borítani a múlttra az újratálalkozás érdekében (P. *Axzelrod*: Die Krise und die Aufgaben der internationalen Sozialdemokratie. Zürich. 1915).

a bolsevikokat támogatta, míg az eszerek egyik legnagyobb tekintélye, Viktor Csernov a zimmerwaldi többség felfogását osztotta.⁴⁰

Akszelrod szubjektív jószándékaihoz nem férhetett szó, kétségtelen azonban, hogy illúziókat táplált a szocialsoviniszta vezetők iránt, amit sem mult, sem a pillanatnyi helyzet nem igazolt — s ezek az illúziók valóban zavarták a tisztánlátást, gátolták a forradalmárok tömörülését.

Martov reményeivel szemben a bolsevikok és a mensevik-internacionalisták közötti szakadás mindinkább elmélyült. Ennek egyik forrása éppen a Csheidze csoport értékelése volt. Míg a Nase Szlovoban Martov és Akszelrod, de még Trockij is értékeiket hangsúlyozta, addig Lenin és a bolsevikok gyengeségüket taglalta. Zinovjev a Vorbote 1916 januári számában újra a Csheidze frakció ellen foglalt állást, és súlyos hibának minősítette, hogy Akszelrod védelmezni próbálta őket. Akszelrod a Nase Szlovo hasábjain hevesen bírálta Lenint és a bolsevikokat szek-tarianizmusuk miatt (1915. okt. 27.), s e téren Martov is együtt érzett vele, ha ezt a bírálatot nem is mondta el olyan éles formában. A frakció megítélése így vízvázalasztó lett, ami elmélyítette a nemzetközi munkásmozgalom közvetlen jövőjét illetően amúgyis meglévő súlyos nézeteltérést, azt, hogy míg a bolsevikok már a forradalomra készültek, az internacionalista mensevikek minden háborúellenes elemet össze kívántak fogni. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy 1915-ben ennek az orosz emigráción belül nemcsak mensevik hívei voltak, hanem vperjodisták is, olyanok is, mint A. Lunacsarszkij, aki e kérdésben a Nase Szlovoban több cikket tett közzé. E felfogást osztotta a londoni orosz szocialista emigráció két vezetője: a bolsevik G. Csicserin és a mensevik I. Majszkij.) A Csheidze frakció munkásságának értékeléséhez hozzátartozik, hogy a Dumában Csheidze olyan nyilatkozatot olvasott fel, amely egyfelől üdvözölte Zimmerwaldot, másfelől elítélte a háborús kormányokat, beleértve a saját, cári kormányt is. Az állásfoglalás nagy feltűnést keltett a külszágokban, s a Népszava 1915. szept. 18-i száma is hosszan idézett e beszédből. Csheidze e szerint kijelentette: „A főlzabadító hadjáratnak egy esztendővel ezelőtt bejelentett programja — amely az igazságosság és a jog alapelveinek a megvalósítását, a nemzetközi egyezmények szükségességét, az elnyomott népek főlzabadítását ígérte, — végre megmutatta igazi képét. Mindazokat leléaltzták, akik ennek a háborúnak a főlzabadító játékaival iparkodtak igazolni a népek mérhetetlen szenvedéseit . . . A békére való akarat egyre erősödik és a béke érdekében közvetlen küzdelemmé kezd alakulni. Egy évvel ezelőtt erről a helyről azt a meggyőződésünket nyilvánítottuk, hogy a népek tanulságot fognak levonni ebből a háborúból. Ez a meggyőződés kezd valóra válni . . .” Csheidze a továbbiakban utalt arra, hogy a német proletariátus már kezd ébredezni. Az orosz proletariátus is hű marad a régi programjához — a militarizmus ellenzéséhez. Az orosz munkásságnak azonban még külön kötelessége a cárizmus megdöntése. Rávilágított a finnek, lengyelek, zsidók, ukránok üldözésére — majd kijelentette: „A kormány, hogy önmagát megmentse, erővel vitte az országot. Oroszország teljes pusztulása elkerülhetetlen, ha a nép nem kel föl és nem veszi a saját kezébe az ország sorsának az intézését. A дума vagy teljesíti ezt az alapfőadatot, vagy pedig a nép félre fogja lökni.” — A Népszava idézetei tükrözik, hogy Csheidze felszólalásában jócskán akadtak erjesztő elemek, ha következtetései nem is voltak mindig világosak, s programja nem volt oly messzirevívó és konkrét, mint amelyet Lenin kidolgozott, s a forradalmároktól megkövetelt.

⁴⁰ *Oliver H. Radkey: The Agrarian Foes of Bolshevism. Promise and Default of the Russian Socialist Revolutionaries.* New York. 1958. Radkey nagy részletességgel elemzi az eszer mozgalom belső rétegződését. Az emigráció és a hazai mozgalom vezetőinek tekintélyes része „honvédó” lett (köztük olyanok, mint Rubanovics, az eszerek NSZI küldötte, vagy Szavinkov, a terrorista irányzat neves képviselője) — ugyanakkor mások, mint V. Csernov és Bobrov-Natanson, B. M. Kamkov az emigrációban, R. Götz szibériai száműzetésben, N. T. Rakitjakov a szamarai körzet élén internacionalista maradt. Az eszer internacionalisták ugyanakkor kapcsolatban álltak az ugyancsak háború ellen szavazó Kerenszkivel és néhány más tudóssal, akik a cári kormányt támadták. Az internacionalista eszerek két vezetője, Bobrov-Natanson, az eszer mozgalom Nestora, és V. Csernov, az átfogó gondolkodású, befolyásos, nagy íráskészségű kitűnő debatter volt. Kettejük között is jelentős véleményeltérések mutatkoztak. Míg Csernov a háborúellenes fellépést feltételekhez kötötte, a kölesönösséget követelte meg, addig Bobrov-Natanson azonnal akciókat sürgetett, mindenekelőtt a cárizmus vereségét kívánta, kész volt a bolsevikokkal való együttműködésre, és elfogadta a forradalom érdekében a katouai vereség lehetőségét is (i. m. 92—93. l.). Bobrov-Natanson oldalán a fiatalabbak közül egyesek (B. D. Kamkov-Katz és G. Dalin-Levenson) bíztak az egyidejű európai forradalomban, míg Bobrov-Natanson inkább számot vetett a reáliákkal, s ennek tudatában vállalta a forradalom előkészítését, ment el Zimmerwaldba, támogatta Lenint — míg Csernov a többséggel rokonszenvezett, de a felhívást nem írta alá, mert az csak a proletariátust hívta harcba, s a parasztságról külön nem

Időközben a hadviselő országok pártjai közé kerültek a bolgár tesznyákok is,⁴¹ akiknek képviselője, Kolarov részt vett a zimmerwaldi konferencián, s akinek ténykedését később a hazai konferenciák jóváhagyták.⁴² Kolarov felhatalmazás híján a zimmerwaldi többség és kisebbség vitájához nem szolt hozzá, s végül a többséggel szavazott, de a háborúellenes, internacionalista alaphangot feltétlenül helyezte. 1915 késő ősztén a bolgár tesznyákok már ezt az álláspontot is meghaladták s már érlelődött bennük az az elhatározás, amelynek nyomán 1916 elejére végül teljes mértékben felzárkóztak a zimmerwaldi baloldali kisebbséghez, oly mérvben, hogy D. Blagoev 1916 januárjában már az új Internacionálé megalakítása mellett tört lándzsát.⁴³

Zimmerwald mellett sorakozott fel a találkozó egyik összehívója — az Olasz Szocialista Párt⁴⁴ s néhány semleges ország pártja is. Így miként Kolarovét a bolgár, C. Racovsci svájci szereplését a román pártkongresszus erősítette meg.⁴⁵

Végül is a zimmerwaldi Nemzetközi Szocialista Bizottság támogatását 16 pártszervezet vállalta. Az olasz, a svájci, a Brit Szocialista Párt, a Független Munkáspárt (Központi Bizottság — bolsevikok) az Orosz Szociáldemokrata Párt (Szervező Bizottság — mensevikok), az orosz szociálforradalmárok, az orosz, lengyel, litván zsidó munkásszövetség (Bund), a három baloldali szocialista lengyel párt, a portugál és bolgár szociáldemokrata párt, a szaloniki szociáldemokrata szervezet, a svéd és norvég szocialista ifjúsági szövetség, az Amerikai Szocialista Párt és az Amerikai Szocialista Munkáspárt.⁴⁶

A zimmerwaldisták azonban beleütköztek nemcsak a hadviselő országok nagypártjainak a honvédelemből kiinduló nacionalista elfogultságába és visszautasításába, hanem az északi semleges országok pártjainak elzárkózásába is, amelyek ezek nélkül nem akartak nagyobb akcióba kezdeni, nem akartak a szociálszovinizta vezetők fölött pálcát törni s a zimmerwaldisták megmozdulásában egységbontást láttak, s inkább őket marasztalták el, mint Scheidemant, Plehanovot, Vanderveldét vagy Albert Thomast.

A dán szociáldemokrata pártvezetőség különösen energikusan „protestált” az ellen, hogy egyes személyek felhatalmazás nélkül mintegy „feltolják magukat a nemzetközi szociáldemokrata mozgalom vezetőinek”⁴⁷. Hasonló értelemben foglalt állást a Holland Szociáldemokrata Munkáspárt is.⁴⁸

emlékezett meg (116—118. l.). Az eszer mozgalom gyakorlatilag 1914—1915-ben már kettévált szovinisztákra és internacionalistákra, s az utóbbiakon belül is külön-külön haladt a zimmerwaldisták két szárnya. A balszárny azonban kétségtelenül hozzájárult a nemzetközi és orosz forradalmi erők későbbi sikereihez.

⁴¹ 1915 szeptemberében ugyanis Bulgária a tesznyák szocialisták és Sztambolijzski oppozíciója ellenére hadba lépett és megtámadta Szerbiát.

⁴² *J. Szamuilov*: Sz bolsevikite v borbata za nov Internacional. Szofia. 1965. 42—60. l.

⁴³ *D. Blagoev*: Szoesinyenyia. 17. köt. Szofia. 1962. 156—165. l.

⁴⁴ Az olasz pártvezetőség nyilatkozatban üdvözölte „a nemzetközi mozgalom újraébredését”, ami Zimmerwaldban érzelhetővé vált, hiszen ott a proletárszolidaritás nevében beszéltek az imperialista burzsoázia és a szovinizmus ellen. A nyilatkozat leszögezte: „a pártvezetőség minden tekintetben támogatja a különböző országok küllöttői által a konferencián kiadott nyilatkozatot”, s egyúttal támogatást nyújt az ott megalakult Nemzetközi Szocialista Bizottságnak is, amely e szellemben fog ténykedni. Kötelezte magát, hogy a határozatot a kormányzat ellenállásába ütközve is terjeszteni fogja, s erre felszólította a pártszervezeteket, pártsajtót is. — *J. Humbert-Droz*: i. m. 168—169. l.

⁴⁵ A kongresszusi határozat bizalmat szavazott a berni Nemzetközi Szocialista Bizottságnak, amit segíteni fognak a háború ellen. — *J. Humbert-Droz*: i. m. 169. l.

⁴⁶ *J. Humbert-Droz*: i. m. 162—163. l.

⁴⁷ Uo. 165. l.

⁴⁸ Uo. 166. l.

Zimmerwald azonban más eszmeáramlatokat is megindított. Így a hosszú idő óta teljes tétlenségre szorítókozó Nemzetközi Szocialista Iroda tagjait rákényszerítette, hogy a belső ellenzők (a francia és belga tagok) véleménye ellenére 1916 februárra összehívják ülésüket — minthogy tisztán látták, ha hamarosan nem lépnek akcióba, akkor minden befolyásukat elvesztik s a Nemzetközi Szocialista Bizottság, a potens rivális szervezet válik Európa szocialistái szemében az egyetlen ténylegesen élő nemzetközi koordinációs szervvé.⁴⁹

A Nemzetközi Szocialista Bizottságban s a zimmerwaldiak táborán belül azonban csakhamar szintén árnyalati-szemléleti eltérések mutatkoztak. A zimmerwaldi többség és kisebbség szétválása már 1915 tavaszán a nemzetközi nő- és ifjúsági konferencia kitapintható volt. A többség ugyanis a békekövetéssel egyidejűleg félénkebben nyilatkozott a forradalmi harcról és a szocialista felelős pártvezetők sovinizmusáról és felelőségéről, mint a baloldali kisebbség. A többség a szélesebb békefront megteremtésére gondolt, míg a baloldal az elvi elhatárolódást, az opportunistá, nacionalista vezetők elítélését sürgette. A baloldal Zimmerwaldban megerősödött s K. Liebknecht személyében új befolyásos támogatóra talált. Liebknecht a zimmerwaldiakhoz küldött üdvözlésében már a baloldali kisebbséghez állt közelebb gondolataival: „leszámolás, könyörtelen leszámolás azokkal, akik dezertáltak, akik Németországban, Angliában, Franciaországban és másutt elhagyták a zászlót és elárulták az Internacionálét... Osztyáharcot, nem pártközi békét! Meg kell valószínűíteni a proletariátus nemzetközi szolidaritását az álnemzeti, az álhazafias osztályharmónia ellen, nemzetközi osztályharcot a békéért, a szocialista forradalomért.”⁵⁰

A Zimmerwaldban megalakult NSzB-ben hamarosan ugyancsak érzékelhetővé vált ez a balratorlás, és már a szeptemberi első kiadványaiban élesebb hangot ütött meg — még az elfogadott Nyilatkozathoz képest is. Az Internationale Flugblätter I. novemberi számában a szerzők már élesebben feltettek és megválaszoltak egy történetileg indokolt kérdést: „Miért szövetekezett a szocialista vezetők többsége a tőkével a munkásosztály ellen, miért hívja fel a proletariátust, hogy tartson ki abban a háborúban, amelyben milliók áldozzák fel életüket a tőkések profitjáért? ... a zimmerwaldi kiáltvány nem ad választ erre a kérdésre.” S most ők — lenini szellemben adtak választ, midőn az imperializmus korszakának beköszöntére s ezzel egyidejűleg a munkásarisztokrácia kialakulási folyamatára utaltak, amelynek mintegy törvényszerű következménye volt a politikai opportunizmus.⁵¹

Ezen, a mai nemzedékek előtt ismertebb, akkoriban azonban meglepetésszerűen újszerű megállapítások elhangzása után a röpirat szerzői hangsúlyozták: „a zimmerwaldi konferencia mindezt nem mondhatta meg a munkásosztálynak, éppen azért nem, mert még nem szánta el magát arra, hogy világosan és kíméletlenül szakít ezzel a politikával, bármennyire is kárhóztatja következményeit... A zimmerwaldi konferencia sem a múlttól, sem a rútt jelenről, sem pedig a jövőről nem mondta meg azt, amit őszintén meg kellett volna mondania. Miért mulasztotta el ezt? A konferencia többsége két csoportból állt: olyan elvtársakból, akik bár ellenzik a szociálpatrióta politikát, mégis mindenáron el akarják kerülni a szakítást a nagy pártokkal”, mivel egyrészt ezek megnyerésére számí-

⁴⁹ Az NSZI ülést azonban a francia, belga és angol opposzió miatt nem sikerült összehívni. — Az NSZI problémáiról és a zimmerwaldiak véleményéről értékes levelezést adott ki *Horst Lademacher*: *Die Zimmerwalder Bewegung e. munkájában* (The Hague—Paris. 1967. I-II. köt.).

⁵⁰ *Karl Liebknecht*: *Válogatott beszédek és írások*. Bpest. 1954. 296—297. l.

⁵¹ Internationale Flugblätter. — Magyarul közli a *Párttörténeti Közlemények*. 1965. évf. 3. sz.

tanak, másrészt „korainak tartják, hogy nagy harcú célokat állítsanak a munkások elé”.⁵² A baloldali kisebbség ezzel szemben olyan véleményen volt, hogy máris teljes kíméletlenséggel kell a valóságot megvilágítani, mert csak így készíthetik elő a későbbi forradalmi fellépést. Ellenkező esetben, ha pusztán csak a béke és szocializmus célkitűzéséről szólnak, anélkül, hogy a megvalósítás eszközéről megemlékezzenek — a sovén pártvezetők könnyen mint „rajongókról” és „frázishősökről” beszélhetnének róluk.

A röpirat szerzői megjegyezték, hogy a baloldaliak nem akartak a zimmerwaldi többséggel szektás módon szakítani, mert bíztak abban, hogy a harc során ők is messzebb fognak jutni. Azóta az események igazolták őket. A német és francia sovíniszta szocialisták valóban megtámadták a zimmerwaldi nyilatkozatot, a harc tehát mégis kiéleződött. Ők látják, hogy egyelőre még csak ébredező, gyülekező munkáscsoportokat képviselnek, még várniuk kell. Mindenesetre az már kiderült, hogy a jobboldal állítása hazugság: munkásmegmozdulásokra a háború idején is sor kerülhet, s ezt bizonyítják az angol, olasz gazdasági, az orosz politikai sztrájkok s a német éhségtüntetések. Mindennek alapján bizton tekintenek a holnap elébe, mert „jelszavaink, amelyeket ma forradalmi illúzióknak neveznek, holnap a növekvő forradalmi mozgalomban az osztályöntudatos proletariátus közkinesei, a harcban élen hordozott lobogói lesznek.”⁵³

Az Internationale Flugblätter mellett 1915 szeptemberében jelent meg az első száma a Jugend-Internationale c. folyóiratnak. A lap megteremtését még az 1915 áprilisi berni nemzetközi ifjúnemzetközi konferencia határozta el. Már az első szám nemzetközi összefogást tükrözött, hiszen a lap E. Bernstein, Liebknecht, Otto Rühle, Robert Danneberg s a front másik oldaláról Radek, Kollontáj, Rappoport írásait közölte — az ún. semlegeseket nem számítva. Az orgánus hangja határozottan radikális volt. A szerkesztőség és az egész Ifjúnemzetközi Internacionálé szervezője-lelke ekkor a svájci Willy Münzenberg volt.⁵⁴

A Jugend-Internationale első száma a címlapon felhívást bocsátott ki a világ ifjúságához, amelyben segítségüket kérte abban a harcban, amelyet az esztelen, gyilkos háború ellen folytatnak. Felhívták őket arra, hogy újra a régi osztályharcot folytassák s hangsúlyozták, hogy a különböző kormányok felelőssége egyforma, köztük különbséget tenni nem lehet. Együtt a figyelmeztettek arra is, hogy a növekvő nyomor egyúttal a forradalom számára is megteremtse az előfeltételeket.⁵⁵

Az első számban Eduard Bernsteintől is közöltek beköszöntőt, aki az akkor 50 éve alakult I. Internacionáléra s Marx alapító üzenetére emlékeztetett, pontosan azokra a sorokra, amelyekben Marx a proletariátus feladatává tette a diplomáciai kulisszatitkok leleplezését, s ezzel a külpolitika demokratizálását.⁵⁶ Ugyanitt Angelica Balabanova (ehelyütt Balabanoff) írt megemlékezőt és búcsú-

⁵² Uo.

⁵³ Uo.

⁵⁴ W. Münzenberg 1869-ben született Erfurthban. Fodrásztaonc lett, majd 1904-től Erfurthban cipőgyárban dolgozott. 1910–1918 között Svájcban Zürichben élt. Anarchista befolyás alá került, 1911-ben lett csak szocialista. 1913-tól a szociáldemokrata ifjúsági lap, a Die Freie Jugend szerkesztője. 1914-ben elítéli a szociálszocializmust, s 1915-ben egyik legfőbb szervezője a nemzetközi ifjúsági konferenciának. — *Helmut Gruber*: Willy Münzenberg. Journal of Modern History, 1966. szept. *M. Muhamedzsanov*: V. I. Lenin i mezdunarodnaja szocialiszticeszkaja malagyozs v godü pjervoj mirovoj vojnü. Novaja i novejsaja isztorija, 1967. 2. sz.; *W. Münzenberg*: Szocialiszticeszkije organizacii malagyozsi do i vo vremena vojnü. Petrograd. 1922. *B. Gross*: W. Münzenberg, Eine politische Biographie. Stuttgart. 1967.

⁵⁵ Jugend-Internationale. 1915. szept. 1–2. l.

⁵⁶ Uo. 3. l.

tatót Amadeo Catanesiről, az olasz szocialista fiatalok szervezetének titkáráról, akit bevonultattak és a fronton elesett. Balabanova hangsúlyozta, hogy Catanesi a kritikus napokban, mikor egyesek már a háborúba való belépés mellett szólaltak meg, rendíthetetlenül kitarított az Internacionálé mellett, elítélte a háborút, s így halála kétszeresen is tragikus.⁵⁷

A stuttgarti Edwin Hoernle nagyobb cikkben — melynek már címe is: „Az Internacionálé meghalt! Éljen az Internacionálé!” — riadó volt, taglalta, hogy az Internacionálé nem egyszerűen számbeli erőtlensége folytán vált tehetetlenné. A bukás oka nem ebben, hanem a forradalmi szellem hiányában keresendő, s abban, hogy a pártszervezetek, pártsajtó túlságosan hozzászóltak a polgári kényelemhez és biztonsághoz.

Hoernle egy másik motívumot is igen fontosnak tartott. Jelesen azt, hogy a proletariátus többsége szellemileg még nem szabadult fel a polgári befolyás alól. Így nemcsak a fizikai terror bénította meg, hanem eszmeileg sem látott tisztán. Hoernle különösen az rendítette meg, hogy nem pusztán a párt jobboldali kisebb revizionista csoportja, hanem régi párttagok, szilárdnak hitt szervezetek is a nacionalista bódulat hatása alá kerültek. Az elkeserítő tapasztalatok ellenére Hoernle örömmel állapította meg, hogy a mámor részint már elszállt, s az ifjúsági és a nőszervezetek voltak az elsők, amelyek újra megtalálták saját önálló hangjukat. Hoernle hivatkozott a két berni találkozóra, majd azt bizonyította, hogy az új történeti körülmények közepette nekik is új fegyvereket kell kovásolniuk. Az új Internacionálé ily módon demokratikusabb, koncentráltabb és aktívabb lesz, mint a régi.⁵⁸

Karl Radek ugyanitt a sorozásra váró fiatalokhoz fordult. Írásának motója: ha már meg kell halnotok, inkább a saját ügyetekért, a forradalomért történjék ez, s nem idegen érdekekért.⁵⁹ A Kollontáj pedig már ekkor az új III. Internacionálét köszöntötte. Ennek előjelét látta Liebknecht és az 5 bolsevik dumaképviselő példamutatásában, a szélesedő német ellenzékben, az olasz szocialisták elvi antimilitarizmusában. Ide sorolt néhiány francia szocialistát, valamint az angol Független Munkáspártot és a Brit Szocialista Pártot — mindazokat, akik a Burgfricde ellen küzdenek. S számítanak a fiatalokra, a fiatalok lelkesedésére — hiszen ők a jövő letéteményesei. Kollontáj ehelyütt kifejezetten generációs hangokat is megpendített, kijelentvén; nem véletlen, hogy az „öreg-gek” (Kropotkint, Plehanovot, Adlert, Kautskyt, Vanderveldét említi) váltak „honvédökké”. Márpedig — húzta alá — „osztályállamok konfliktusánál szó sem lehet honvédő háborúról”. A jelen imperialista háborúval szemben az ifjúságnak az új, forradalmi Internacionálét kell támogatnia.⁶⁰

A lapban az osztrák ifjúsági szervezet titkára, Robert Danneberg is megszólalt, aki szavaival csak megerősítette az elhangzottakat. Elítélte a háborút, fokozódó elnyomásra számított, de éppen e távlattal szemben a proletárszolidaritás erősítését, fokozott erőfeszítéseket szorgalmazott.⁶¹ Dannebergnél nagyobb lendülettel, következetességgel írt cikket Otto Rühle, aki Liebknecht után a második német szociáldemokrata képviselő volt, aki nemet mert mondani a háborúra. Rühle ezúttal a közeljövő számára fogalmazott programot, amit cikké-

⁵⁷ Uo. 2—3. l.

⁵⁸ Uo. 4—5. l.

⁵⁹ Uo. 7—8. l.

⁶⁰ Uo. 8—9. l.

⁶¹ Uo. 9—10. l.

nek végén így sűritett néhány mondatba: „Osztályharc — tömegsztrájk — proletár forradalom, ezek a dolgozó osztályok felszabadulásának szakaszai a végső felszabadulás felé vezető úton. Ezen kívül nincs más út!”⁶²

A francia szociálsovinizmussal szemben Charles Rappoport tört lándzsát, aki hosszú időn át a guesde-istákhoz tartozott s aki a Neue Zeitung tudósította éveken át a francia munkásmozgalomról. Rappoport 1912-ben a háború kérdésében Guesde-del szemben Jaurès mellé állt, ezúttal pedig, a Jugend-Internationale hasábjain a szocialista párt és a CGT vezetőinek szemére vetette, hogy régi forradalmi háborúellenességüket megtagadták, az ellenkezőjét cselekedték annak, amit 1914-ig hirdettek (itt Guesde, Sembat mellett Vaillant és Hervé, a CGT köréből pedig Yvetot nevét említette). Rappoport szomorúan jegyzi fel, hogy a párt a nacionalizmus eltávolításával egyidejűleg a miniszterializmus útvesztőjét sem kerülte el. Egyben felvetette a kérdést, hogyan történhetett ez meg. Hangsúlyozta, hogy nemcsak azért, mert a párt elveszítette a fejét — Jaurést. Ennél mélyebben kell keresni az okokat. Szerinte abban, hogy a francia párt képviselői végcredményben kispolgári szavazatoktól függtek, a kispolgárság pedig zömében nacionalistává lett. „A nacionalizmus a nyárspolgár üzlete, vagy idealizmusa. A haza gondolata messze fölébe emeli társadalmi középszerűségének és korlátainak. A filiszter hősnek érzi magát a haza megmentőjének szerepében” — más gondolata nincs is. „A proletár pedig, mindaddig, amíg vak és nem osztályöntudatos, tetőtől talpig nyárspolgár.”⁶³ Rappoport ehelyütt utalt a francia nacionalizmus történelmi forradalmi színvételű hagyományaira, 1793 és 1870—71 harcaira, Blanqui példájára, aki annak ellenére, hogy 40 évet töltött börtönben, 1870-ben honvédő lett, s az internacionalista fölébe a szó tisztultabb értelmében a „hazafi” kerekedett. Végül — egyéb okok mellett — utalt arra, hogy a francia burzsoáziának sikerült elhíttetni a munkástömegekkel, hogy a háborúért a felelősség egyedül Németországot terheli. „De a szociálpatrióta hazugságoknak rövid lábuk van.” A proletariátus ráébred a valóságra. Az ellenzék máris erősödik és világossá válik, hogy „a szociálnacionalizmus a szocializmus öngyilkossága”⁶⁴.

A lapban beszámoló jelent meg, amely az olasz szocialista ifjúsági szervezet háborúellenes fellépéseit, felhívásait és tüntetéseit ismertette. Megemlékeztek a holland baloldali szocialista ifjúsági szervezet kiáltványáról, amely a felnőtt holland baloldali szocialisták (Wynkoop, Ravenstein, Gorter, Pannekoek) oldalára állt, szolidaritást vállalt ismert antimilitaristákkal (Liebknechtet, Luxemburgot, Rühlet és Radeket neveztek meg). Megfogadták, hogy küzdenek a nacionalizmus ellen, mégha ez a szociáldemokrata pártokban is üti fel a fejét.⁶⁵

A dán ifjú szocialisták is határozott háborúellenes szellemről tettek tanúbizonyságot. Eugen Olaussen Krisztiániából származó be arról, hogy a norvég szocialista fiatalok miként küzdenek a háború ellen, heves antimilitarista agitációjuk korlátozására a kormány miként szavazott meg 1914 szeptemberében és

⁶² Uo. 10—11. l.

⁶³ Uo. 11. l.

⁶⁴ Uo. 12—13. l.

⁶⁵ A holland baloldali fiatal szocialisták a nacionalizmus elleni harcban eljutottak a nemzeti kötöttségeknek szinte teljes tagadásáig, s ezen a ponton igazította ki Lenin tévedéseiket. — Ekkor a fiatalok így fogalmazták meg internacionalista, de végtelenen és elméletileg pontatlan nyilatkozatát: „Az a párt, s az az ifjúsági szervezet, amely nem vallja nyíltan: »sohasem honvédelmet, a nemzetközi érdekeket mindig a nemzetiek elé helyezzük«, az valójában nem is internacionalista” (i. m. 14. l.).

1915 tavaszán megtorló intézkedéseket azok ellen, akik „a fegyveres semlegeséget” veszélyeztetik, s ennek ellenére az ifjú szocialisták taglétszáma és befolyása hogyan emelkedett.⁶⁶

A Jugend-Internationale 2. decemberi száma első helyen az ifjúsági szervezetek kapcsolatainak újrászervezésére alakult titkárság közleményét jelentette meg, amelyben megemlékeztek az elítélt, üldözött vagy elhunyt ifjúsági vezetőkről — s egyúttal a „demokratikus és hazafias frázisokkal” szembeszállva a háború elleni harc, a béke, az Internacionálé és a szocializmus mellett tettek hitet.⁶⁷

E 2. decemberi szám szelleme egészében bizonyos módosuláson ment át. A Jugend-Internationale szeptemberben zimmerwaldista volt, decemberben már a zimmerwaldista kisebbség szemlélete dominált, a kisebbségé, amely a zimmerwaldisták körében hovatovább többséggé lett. Az átalakulást jól tükrözi a holland A. van Amstel első oldalon elhelyezett elvi cikke a leszerelésről. Amstel visszanyult az 1914 előtti vitákra, s megállapította, hogy akkor a következetes marxisták elszigetelődtek, a tömegek békés reformokban bíztak, s a reformisták mögé álltak. Ezeket az illúziókat a háború szétrombolta — s most a forradalmi balszárny számára ütött az óra, a kijózanodott proletariátust ezúttal könnyebben megnyerhetik majd a forradalomnak. Amstel ugyanezen cikkében visszatért az 1915 tavaszi berni ifjúsági konferencia „leszerelést” követelő állásfoglalására. Ezt is pacifista, „filantrop” szándékúnak találta, amelyben még mindig a régi illúziók érvényesültek. Hiszen a leszerelésre jelenleg semmi kilátás. A proletariátusnak ellenkezőleg a harcra kell felkészülnie. A mi jelszavunk ezért nem a leszerelés, hanem a fegyvereknek a proletariátus érdekében történő felhasználása.⁶⁸

Röviden beszámoltak a zimmerwaldi konferenciáról is. A kiáltványt magát nem közölték, mivel olvasóikról feltételezték, hogy már valamennyien ismerik. A kiáltvány tartalmi magvát azonban felidéztek: a háború imperialista jellegének, az osztálybéke káros voltának kimutatását. A szocialsoviniszta vezetőkkel szemben — hangsúlyozták — minden internacionalista szocialistának üdvözölnie kell Zimmerwaldot. Egyelőre nem volt elég erejük, befolyásuk sem elég széleskörű, de Zimmerwaldban csak az első lépést tették meg „a régi, osztályharcos, antimilitarista taktikához vezető úton,” valamint a szocialsoviniszta körökkel való végleges szakításhoz.⁶⁹

W. Müzenberg ugyanebben a számban az „öregek és fiatalok” ellentétéről írt. Ez az ellentét — írta — már 1914 előtt is tapasztalható volt, hiszen Németországban, Franciaországban, Hollandiában és Svájcban egyaránt az idősebb korosztályokból nevezett ki a párt ifjúsági vezetőket a fiatalok lendületének lefékezésére. Az ifimozgalomban egyfelől csak idősebb korosztályú „óvodát”, másfelől a pártvezetés alá rendelt, szoros gyeplőn tartandó szervezetet láttak. Mindez súlyos tévedés volt. A fiatalok aktívan részt vettek a harcokban, s külön sajátos élt kapott antimilitarista küzdelmük — hiszen a háború őket veszélyeztette legközvetlenebbül. Az idősebbek attól tartottak, hogy a 16—18 éves fiatalok könnyen anarchista, vagy más felelőtlen elemek befolyása alá kerülnek. Nem így történt, s az olasz és svájci fiatalok az anarchistákat még határo-

⁶⁶ I. m. 15—16. l.

⁶⁷ Jugend-Internationale, 1915. dec. 1. l.

⁶⁸ Uo. 1—3. l.

⁶⁹ Uo. 7. l.

zottabban visszautasították, mint az „öregek”. Münzenberg mindehhez hozzáfűzte: az „öregek” éppen elég baklövést követtek el ahhoz, hogy most ne akadémuskodjanak. A feladatok érdemi részét illetően amúgyis készek az „öregekkel” együtt életüket is feláldozni a szocializmusért.⁷⁰

A Jugend-Internationale-t olasz, német és spanyol ifjúsági szervezetek is támogatták üdvözlő soraikkal. Az Olaszországból éppen kiutasított Schweide beszámolót tartott az olasz ifjúsági szervezet 1915 május—júliusi antimilitarista háborúellenes fellépéseiről, majd az olasz ifjúsági szervezet külön értesítést küldött, hogy Catanesi titkár halála és Schweide kiutasítása után a titkárság vezetését Calabresire bízta, s a vezetőség teljes mértékben vállalta a felelősséget a mozgalom eddigi politikájáért.⁷¹

A spanyol szocialista ifjúsági szervezet vezetősége nevében az elnök Andres Saborit és a főtitkár Jose Lopez köszöntötte a lapot és ígérte, hogy mivel látják a titkárság munkájának fellendülését, tagdíjaikkal is támogatni kívánják a proletárszolidaritás megerősítését. Nemcsak azt hangsúlyozták, hogy elítélik a háborút, s egy nép vereségét sem kívánják,⁷² hanem egyenesen kijelentették: „sajnálják, hogy a hadviselő országok szocialista pártjai olyan magatartást tanúsítanak, amely alkalmazkodik kormányaik politikájához”. Ezután kifejezték azt a reményüket, hogy az elkövetkező nemzetközi szocialista kongresszus a forradalmi Internacionálét fogja visszaállítani — amivel a spanyol fiatalok végül mégsem zárkóztak fel a zimmerwaldi baloldaliak „Új Internacionálé” irányvonalához.⁷³

A spanyol ifjúsági titkárság megígérte azt is, hogy rendszeresen megküldi lapját a zürichi nemzetközi titkárságnak. A Jugend-Internationale egyúttal közölte, hogy értesülésük szerint Madridban 200 fős gyűlés hallgatta meg a zimmerwaldi konferenciáról szóló beszámolót, s míg a pártkongresszus Zimmerwald ellen foglalt állást, e gyűlés határozatot hozott Zimmerwald támogatására. 1915. október 28-án pedig összeült a spanyol szocialista ifjúsági kongresszus, amely a zürichieket újfent rokonszenvéről és támogatásáról biztosította.⁷⁴

A háborúellenes akció láncszemei továbbra is egymásba kapcsolódtak, illetőleg időnként egymással párhuzamos tendenciák is érzékelhetővé váltak a mozgalomban. Az általános balratolódásban kettős jelenséggént lehetett megfi-

⁷⁰ Uo. 7—8. l.

⁷¹ Uo. 11—12. l. — A beszámolóból kitűnik — néhány nacionalista lap félrevezető állításával szemben —, hogy Schweide Zürichbe utazott, ahol azután a nemzetközi titkárság munkájában vett részt.

⁷² A spanyol fiatalok véleménye eltért az „öreg” pártvezetőségtől, minthogy ott, Iglesias révén, az értelmiségiek és szakszervezeti vezetők körében is az antant-pártiak voltak többségben.

⁷³ I. m. 13—14. l.

⁷⁴ I. m. 14. l. — Az 1915. évi októberi spanyol pártkonferenciáról Edmondo Peluso, a kientali konferencia portugál résztvevője adott hosszabb és elemző leírást a Henri Guilbeaux szerkesztette Demainben. Ismertette az antant-párti többségi irányzat előterjesztését, s az e koncepciót megszólaltató Jaime Vera érveit. Ezek gerincében az állt, hogy a németországi militarista, abszolút rendszer valamint az agresszív imperializmus egész Európa számára veszélyt jelent. Közbülső álláspontot képviselt Manuel Vigil javaslata, amely valamennyi hadviselő felelősségéből indult ki, de a központi hatalmakat jobban hibáztatta. Mindemellett azt követelte, hogy „amit mindenekelőtt szorgalmazni kell, az az, hogy a békét minél hamarabb megkössék”. A baloldal véleményét Dr. Verdes Montenegro szólaltatta meg, aki a kapitalista, imperialista rendszert tette felelőssé a katasztrófáért, és a szocialistáktól azt követelte, hogy most a háború befejezését érjék el. Ezt az indítványt támogatta a fiatalok nevében Andres Saborit is (Demain, 1916. ápr. 247—251. l.).

gyelni, hogy Zimmerwald egyfelől új pacifista csoportosulásokat választott le a szociáldemokrata pártokról, másfelől a zimmerwaldiak táborán belül is kiéleződött a vita a pacifista és a forradalmi szárny között.

Németországban az első nyomvonalon a leglényegesebb esemény az 1915. december 21-iki Reichstag-szavazás volt. Igaz, a centrista Kautsky, Haase és Bernstein körül tömörülő pacifista szárny már 1915 júliusában, még Zimmerwald előtt zászlót bontott. A pártvezetésben s a parlamenti frakcióban már akkor kiéleződött a küzdelem, Haaset le akarták mondani a párt elnöki tisztjéről, amiről ő — barátai tanácsára — nem köszönt le, hiszen ez is lehetőséget nyújtott az ellenzéki hangulat felélesztésére.⁷⁵ Haase a párt védőügyvédjeként a Zimmerwald utáni napokban eljár Zetkin és Liebknecht érdekében.⁷⁶ Haase ekkoriban azon háborodott fel, hogy a pártvezetés elhárította Zetkin esetében a nyílt fellépést.⁷⁷ Október—novemberben e csoport már a hadiköltségvetés decemberi parlamenti megvitatására készült, s a parlamenti frakció tagjait szinte egyenként kísérelték meg rávenni a háborús politika elítélésére.

A csoport tagjai a maguk mércéje szerint — s a mérce a béke elérése volt, anélkül, hogy ennek elnyerési módját tisztázták volna — bátran küzdöttek. Haase a pártvezetéssel szemben november végén arra törekedett, hogy higadgt magatartásával minél több képviselőt szerezzen meg az ügynek. Haase világosan látta, hogy „a békekülátások sajnos csekélyek” mindaddig, amíg Németország félreérthetetlen nyilatkozatot nem tesz Belgium függetlenségének helyreállítására.^{77a} Közvetlenül a parlamenti vita előtt rendkívül sötétnek látta a pillanatnyi helyzetet, a közvetlen jövőt is — pusztán az keltett benne reményt, hogy bizalmas beszélgetések során mind több helyütt tapasztalt békehajlandóságot. A magánbeszélgetések alapján már azt hitte, hogy a parlamenti frakcióban 46-an fogják támogatni.⁷⁸ E reményében esalatkozott, a döntő szavazás-

⁷⁵ *Ernst Haase*: Hugo Haase. Sein Leben und Wirken. Berlin. é. n. 106—108. l.

⁷⁶ Mint ismeretes, Liebknechtet háborúellenes állásfoglalásai miatt bevonultatták, Zetkint pedig a berni nőkonferencia, majd egy júliusi háborúellenes beszéde miatt hetekre letartóztatták.

⁷⁷ I. m. 114. l.

^{77a} Haase 1915. nov. 27-iki levele. I. m. 113. l.

⁷⁸ Haase 1915. dec. 16-iki levele. I. m. 114. l. — A német pártban végbemenő forrongást a magyar szociáldemokrata pártban is figyelemmel kísérték, s a Népszava feltűnő megértést tanúsított a Kautsky—Haase csoport lázadói iránt. Kunfi már jóval régebben kétségtelenül Kautsky magatartásával rokonszenvezett. Az 1915 őszén Németországban járt Ágoston Péter a Huszadik Század hasábjain tört pálcát a német pártvezetés fölért, s a szocializmus, internacionalizmus és antimilitarizmus mellett tett hitet (*Ágoston Péter*: A munkásság az új Németországban. Huszadik Század, 1915 július—december). 1915 szeptemberében pedig Drezdában jegyezte fel naplójában, hogy a német párt riasztó módon megfélemlszik saját legszebb 1870-beli internacionalista hagyományairól — hozzátéve ehhez azt a hírt, hogy „valami forrong... titkos nyomtatványok keringenek. titkos ülésekről hallani” — az ellenzéki hangulat erősödik, bár ennek mélységében Ágoston ekkor még kételkedett (*Ágoston Péter*: Napló. 247—248. l. — P. I. Arch.)

A magyar megnyilatkozásokkal alkalmasint összevethetőek az osztrák párt állásfoglalásai. V. Adler ismeretes módon 1915 novemberében elnaraszta a zimmerwaldi kezdeményezést, s helyett a pártvezetések kapcsolatainak felújítását, nagyobb megértést s a Nemzetközi Szocialista Iroda összehívását — egyszóval kölcsönös meghocsátást követelt. 1915 december 15—16-án Bécsben az osztrák szociáldemokrata klubok négyülést tartottak, amelyen V. Adler is felszólt. Szavainak kicsengése ekkor sem változott. Egyaránt hangsúlyozta a honvédelem s a mielőbbi békekötés szükségességét, elhatárolódva mind a zimmerwaldista forradalmi internacionalistáktól, mind a dühödő háborús sovínisztáktól. Konkrét javaslata azonban nem volt, s az Internacionálé sorsát illetően csak annyit mondott, hogy az osztrák szocialisták mindig készek voltak a megszokadt szálak újrafelvételére, (*Victor Adler*: Aufsätze Reden und Briefe. IX. Heft, 133—134. l.).

kor csak 20-an tagadták meg a hadiköltségeket. E szavazás nyomán Haasenek le kellett mondania a frakció elnökségéről—amit ő megkönnyebbüléssel fogadott, minthogy ezután felszabadultan beszélhetett. A helyzetet azonban továbbra is aggasztónak érezte. Miként az év végén fiának írta: az 1915-ös év úgy ér véget, hogy nincsen semmi remény a közeli békére. Együttal megjósolta, hogy a háború folytatása fokozatos anyagi erőfeszítésekkel, drágasággal jár majd, és a szociálszocialista pártok Burgfriede politikája ellenére a párton belül a belső küzdelmeknek a kisebbség nyilatkozata, a béke követelése körül ki kell éleződniük.⁷⁹

Ez azonban nemcsak a Haase várt a szárnyon következtet be, hanem a nemzetközi mélyáramlatoknak megfelelően a Haase—Kautsky körüli centrum és a forradalmi balszárny véleményeltérése is világosabban megmutatkozott. Liebknecht ekkor már magasra emelte a mércét: „megváltást jelenthetne egy olyan frakciókisebbség, amely egységes a szocializmus és imperializmus lényegének kérdéseiben, egyetért a proletariátus imperializmus- és háborúellenes harcának feladatait illetően, egységesen foglal állást a harci módszerekkel kapcsolatban, amelyet egységes harci akarat hat át, amely akcióképes, céltudatos . . .”⁸⁰

Miután a követelményeket így meghatározta, Liebknecht úgy vélte, a pacifista frakció messze ezek mögött maradt: „Kik vannak közöttük? Az elvhű internacionalizmus egy-két képviselője, aki kereken elutasítja a haza védelméről szóló ködösítő frázist, mellettük pedig a hódítások különböző fajtájú ellenzői, akik ennek a frázisnak hívei, akik minden adódó alkalommal kitarják a nyilvános-

⁷⁹ Haase december végi (keltezés nélküli) levele. I. m. 115. l. — A német szociáldemokrata párt 1915 decemberi helyzetét, a „kisebbség”, a 20-ak „lázdásának” légkörét jól jellemzi az a levél, amelyet Kurt Eisner küldött dec. 3-án Kautskynak. Ismeretes, hogy Eisner a dél-német reformista irányzat egyik eminens képviselője volt, aki azonban mélyeséges humanizmusa folytán mindig felemelte szavát a háborús barbarizmus, a sovinizmus ellen. Eisner félelem és habozás nélkül hirdette meggyőződését, s ez szembefordította a párt többségével, a pártvezetőséggel, s ez vezette el a lázadókhoz és az „ortodox” Neue Zeithez és később még tovább, balfelé, a bajor forradalmi mozgalom élére. Érzéseit, gondolatait radikalizálódását kitűnően tükrözte ez az első levél, amelyben szinte „kiöntötte szívét”: „minthogy az igazságot most nem lehet fennhangon elmondani”, magánlevélben fejti ki gondolatait, a párttöbbség szerinte megakadályoz minden komolyabb békekezdeményezést, s tulajdonképpen csak a hadviselő kormánynak csinál békereklamot — ha az a hadszíntereken éppen rosszul áll. A békeszólásokat Bethmann Hollweg veti fel, ezt kiegészíti a szociáldemokrata pártvezetőség, anélkül, hogy ezeket konkretizálná és felvetné, hogy melyek pontosan az ország hadicéljai. A Scheidemann-békebeszédekben külföldön nem is látnak mást, mint a kormány által megrendelt szónoklatokat. A szociáldemokrata párt végeredményben a kormánynak ellensúlyként szolgál az allddeutsch mozgalommal szemben. A valóság azonban az, hogy nemcsak a szélső jobbszárny, hanem Bethmann Hollweg, sőt a szociáldemokraták egyrésze is hangoztat annexionista célkitűzéseket.

Eisner a diagnózis után egyúttal azt is vázolta, hogy szerinte mit kellene tennie a pártnak. Mindenekelőtt tényleges nyomást gyakorolni a kormányra a béke érdekében — mind a parlamentben, mind azon kívül, tömegmozgalom formájában. „De ezt a többség megakadályozza, és ezért a kisebbségnek még beszélnie sem szabad.” A formális párttagsággal azonban nem törődhetnek, jelenleg sokkal többről van szó, s a belső anarchia már úgyszólván érvényesül. A parlamentben meg kell szólalniuk, s ha nem is a pártvezetőséggel szemben — amit nem várhatnak el tőlük — mindenestre attól függetlenül, hiszen a véleményeltérések eléggé ismeretesek. A fegyelmi megfontolások egyszerűen nevelésesek, de ha mégis szerepet játszanak, akkor a párt programjának, a kongresszusok határozatainak kell a fegyelmi kritériumokként szolgálniuk, s nem pedig a pártvezetőség diktátumainak, mégha amögött a pillanatnyi párttöbbség is áll. Azonban — húzta alá Eisner ismét —: nem a fegyelem számít, „hanem a német szociáldemokrata pártnak csődje ebben a világhatasztrófiában”. — Eisner a levél végén felhatalmazta Kautskyt, hogy levelét, ha az ügy kívánja, fel is használhatja (Internationaal Instituut voor Soziale Geschiedenis (IISG), Kautsky-archivum. K. D. X. 162).

⁸⁰ Karl Liebknecht: Válogatott beszédek és írások. Bpest. 1954. 315. l.

ság előtt »igaz hazafias« szívüket.”⁸¹ Márpedig — hangsúlyozta Liebknecht — a „honvédelem” kérdésében nem a pillanatnyi katonai helyzet, az ország védelmi rászorultsága szerint kell dönteni, mert etéren akkor a bizonytalanságot állandósítanak. Egyfajta biztos kritérium kínálkozik, s ez az osztályszempont. Ennek alapján az imperialista kormányzati rendszerrel nem vállalhatnak semmiféle közösséget. Olyannyira, hogy Liebknecht e közbülső helyet elfoglalókról kijelentette: „minden olyan politika, amely elfogadja a »haza védelméről« szóló ködösítő frázist, s a mindenkori katonai helyzettől vagy a háború céljával kapcsolatos különféle megnyilatkozásoktól teszi függővé azt, hogy támogatja-e a kormányt vagy harcol ellene, csak abban különbözik a többség politikájától, a sans phrase félhivatalos kormánytámogatástól, hogy kevésbé következetes.”⁸² — Mindezekből Liebknecht levonta a következtetést: a 20-ak megítélése végső soron attól függ majd, hogy mennyiben mernek a továbbiakban határozottan fellépni a kormány és a háború, a pártközi béke ellen.⁸³

A lehetőségek, körülmények és feladatok oly gondos ábrázolása után Liebknecht megjelölte az ellenzék bátortalanságának, következtelenségeinek jeleit (s ehelyütt még Ledebourt sem kímélte, aki pedig a 20-ak balszárnyán állt) s mindezek alapján inkább negatív, mint pozitív bizonyítványt állít ki róluk: „megváltást” jelent december 21-e? Nem! A legjobb esetben ígéret volt, olyan ígéret, amelyet nem váltottak be. Lehet, hogy a Rubikon átlépését jelentette, de nem követte esata a pharsalusi rónán.”⁸⁴

Liebknecht a november—decemberi napokban nemesak bírált, hanem pozitív példát is mutatott. Egymásután terjesztette elő interpellációit a parlamentben, amelyek egytől-egyig a legkényesebb pontokon támadták a kormányt. Liebknecht rákérdezett, hogy mikor kezdene a kormány béketárgyalásokba, mikor mond le félreérthetetlenül annexiós terveiről.⁸⁵ Az interpellációk sorozata azonban nemesak a kormányt, hanem a szociáldemokrata sovinszta frakciótöbbséget, sőt merészsége révén a pacifista kisebbséget is zavarba hozta. A sovinszta jobbszárny tűzbe jött, megrendszabályozást követelt, s a frakció 1916. január 12-iki ülése Liebknechtet elmarasztalta, s olyan határozatot hozott, hogy ezentúl csak a frakciók vezetőségének jóváhagyásával lehessen interpellációkat benyújtani.⁸⁶ Liebknecht azonban nem tört meg, elégedett volt eredményeivel, hiszen bebizonyította, hogy még a parlamenti keretek között is tényleges opposzióként léphetnek fel a kormány ellen. Márpedig ő éppen ezt akarta, de nem egy ízben és elszigetelten, hanem — mint ő mondta — „az egész vonalon az augusztus 4-iki politika ellen”.⁸⁷

Az előzmények alapján szinte magától adódott, hogy a „kisebbség többségével” szemben Liebknecht nem volt hajlandó függetlenségét feladni, magatartásának forradalmiságát és elvszerűségét enyhíteni, s ehelyett január—februárban is inkább a Haase—Kautsky csoport következtelenségét bírálta. Az új Internacionálé gondolatát magáévá téve, de abban nem akart látni semmiféle oportunistmust. Mindennek alapján a zimmerwaldi Nemzetközi Szocialista Bizottság

⁸¹ Uo. 316. l.

⁸² Uo. 318. l.

⁸³ Uo. 319. l.

⁸⁴ Uo. 321. l.

⁸⁵ Uo. 326—327. l. Az interpellációkat részben a Népszava is ismertette (1915. dec. 18.).

⁸⁶ Uo. 331—337. l.

⁸⁷ Uo. 334. l.

támogatását követelte meg, s etekintetben is hibáztatta a Haase csoportot, akik Zimmerwald mögé sem mertek nyíltan felsorakozni.⁸⁸

Miután a központi hatalmak centrumában, Berlinben megingott a szociáldemokrata kormánytámogató fal, a változás szele Párizst is elérte. Az 1914 augusztusi, minden tárgyalást visszautasító, háborús győzelmet követelő általános hangulattal szemben az 1915-ös év nemzetközi konferenciái nyilvánvalóan befolyást gyakoroltak a francia szocialista pártra is. Ezt a nyomást csak elmélyíthette a CGT és a pártellenzék szeptember–novemberi fentebb vázolt tevékenysége. Mikor pedig 1915. december 25—29. között összeült a francia párt évi kongresszusa, Bourderon merész javaslatot tett a pártvezetés opportunizmusának megtagadására és a békeerőfeszítések támogatására. Igaz, e javaslatot 2736—76 arányban elvetették, de az arányszám és az ellenzék fellépése maga mutatta az idők változását.⁸⁹

A nemzetközi hírek, a Nemzetközi Szocialista Bizottság kiadványai, a német és francia pártcsoportosulások közötti szakadások, elhatárolódások a francia mozgalomban is az álláspontok világosabb körvonalazására, s egyúttal újabb vitákra vezettek. Rosmer például a decemberi pártvita napjaiban még a sovíniszta pártvezetőknel is nagyobb haraggal ostromozta J. Longuet irányzatát, minthogy az ellenzéki erőket lekötötte, s bizonyos pontnál nem engedte megszébb.⁹⁰ Örült a helyi, megyei pártellenzék megerősödésének, de erősen tartott attól, hogy végül is saajátságos együttműködés alakul ki majd a Renaudel-féle nacionalista többség és az ellenzéki, de megalkuvó Longuet vezette kisebbség között. Ilyen helyzetben csak Bourderonban bízott, de ő a pártban túlságosan elszigetelődött Longuet híveivel szemben.⁹¹

Rosmer és a CGT forradalmi szellemű antimilitaristái ekkor már joggal magasra emelték a mércét, de tény az, hogy a decemberi napokban Longuet és a Populaire du Centre is — mintegy a pártkongresszus előkészítése jegyében — határozottabban bírálta a pártvezetőséget, mint korábban. Bátran kiálltak L. Saumoneau mellett, „az értelmes és erudite” nőcsoport, a „bátor és hős asszonyok” védelmében, akik röplapjaikban elítélték a háborút. „Valóban rászolgáltak az üdvözlésre, amit nekik küldünk. Olvastuk a brosrát. Egyszerűen csodálatos, akár merészségét, formáját és stílusát, akár dokumentációját, valamint nemes célkitűzéseit tekintjük is.”⁹²

Az üldözött antimilitaristák üdvözlése és Zimmerwald ügyének védelme mellett a Populaire élesen bírálta a szocialista minisztereket, a többség nacionalista hangadóit. December elején Albert Thomast a párt alapelveinek megsértésével vádolta, mivel a háborút immár nem a tőkés társadalmi viszonyokból vezette le, s abban tisztán nemzeti érdekeket látott fennforogni.⁹³ Örömmel fogadták az osztrák párt antimilitaristáinak jelentkezését, s ebből új érveket kovácsoltak a béketárgyalások felvételére.⁹⁴ A pártkongresszus előestéjén pedig Hervé ténykedésére hívta fel a figyelmet, s míg Hervé a Populaire ellen zúdított tüzet, a Populaire a nacionalista Hervé ellen követelt megtorlást, a pártból való

⁸⁸ Uo. 342—347. 1.

⁸⁹ *Merle Fainsod: International Socialism and the world war.* Massachusetts. 1935. 80. 1. Vö.: Népszava, 1915. dec. 28., 31.

⁹⁰ Rosmer 1915. dec. 14-iki levele Monattehoz. Id. forrás.

⁹¹ Rosmer 1915. dec. 23-iki levele. Id. forrás.

⁹² Le Populaire du Centre, 1915. dec. 5.

⁹³ Uo. 1915. dec. 9.

⁹⁴ Uo. 1915. dec. 13.

kizáratását kívánta, hiszen immár nemcsak az Internacionálét temette el, hanem a párt internacionalistáit is rágalmazta, denúciálta.⁹⁵

A francia párt belső harcait illetően a pártkongresszus nem oldott meg semmit, s nem is hozott lényeges fordulatot. A Populaire ironizálva írt a kongresszusról, egyedül azt emelte ki érdemleges és új mozzanatként, hogy a pártegyeség immár kifelé is megbomlott, nyíltan két irányzat bontakozott ki, s ezentúl mindenki felelős lesz a saját politikájáért. S miként tíz nappal korábban a csoport egyik mérvadó cikkírója és képviselője, Sixte-Quenin újra szükségét látta, hogy a nacionalista zsarolással szemben Zimmerwald mellett álljon ki. Kijelentette: „Zimmerwaldban arról beszéltek, amiről most egyedül érdemes beszélni: a békéről.”⁹⁶ A lapnak a kongresszus másnapján készült állásfoglalása a párttöbbséggel szemben megint Zimmerwaldot s azokat igazolta, akik oda elmentek, hiszen „mindig el kell menni oda, ahol meghallhatják, hogy mi a kötelességük.”⁹⁷

Az óévtől a lap a német szociáldemokrata pártellenzék írásainak ismertetésével búcsúzott, amiből azt olvasta ki, hogy a december 21-iki szavazás a háborúellenes hangulatot fokozta.⁹⁸ Tulajdonképpen a német és francia ellenzék megerősödésétől várta a béke ügyének tényleges előmozdítását. Az új esztendő első napjaiban újabb szerkesztőségi cikk foglalkozott a kongresszus tanulságival, s a vezetőség szemére vetette, hogy nem ügyel eléggé a szocialista alapelvek, a párt méltóságának tiszteletben tartására, hiszen a jelen háborút már nem a kapitalista és gyarmati viszonyokból vezeti le, s oly képet fest, mintha a német militarizmus vesztesége a háborús kataklizmáknak egyszoriben véget vehetne. A Populaire aláhúzta: ezelőtt öt hónappal ők már az Internacionálé kapcsolatainak feltétel nélküli felvételét szorgalmazták — akkor beléjük akarták fojtani a szót. Az események még a nacionalista többséget is arra kényszerítették, hogy a kongresszuson engedményt tegyenek, s bizonyos feltételek mellett, a kapcsolatok felvételét lehetségesnek minősítsék.⁹⁹

1916 január első napjaira a Populaire koncepciója még inkább kiforrott, s ez megint közbüli helyezkedett el a párttöbbség és a zimmerwaldista balszárny között. Sixte-Quenin újabb cikkben hangsúlyozta, hogy a kongresszus végül is „nem uszott el jobbra”, olyannyira nem, hogy Hervé fel sem mert szólalni ezen, jöllehet eddig minden pártkongresszuson szerepelt. Végeredményben pedig megint csak kiderült, hogy a szocializmus nem halt meg. Ezt bizonyítják a németországi hírek, a december 21-iki szavazás sikere.¹⁰⁰

A december 21-iki szavazás! Ez volt az egyik mozzanat, ami által a Populaire csoport igazolva érezte magát. A német decemberiek, a Haase—Kautsky csoport valóban német válfaja volt a Jean Longuet—Populaire irányzatnak. A párton belüli oppozíció, a szívós ellenzék, a háború pacifista elítélése — mindez közös jegyük volt — anélkül, hogy bármelyikük is elment volna a pártegyeség felbontásának, új internacionálé megteremtésének gondolatáig, nem is szólva a lenini forradalom meghirdetéséig. S még egy közös ismérvük volt. Mindkét csoport a Nemzetközi Szocialista Iroda közeli összehívását sürgette, s minthogy

⁹⁵ Uo. 1915. dec. 24., dec. 25.

⁹⁶ Le Populaire du Centre, 1915. dec. 16.

⁹⁷ Uo. 1915. dec. 27.

⁹⁸ Uo. 1915. dec. 30.

⁹⁹ Uo. 1916. jan. 2.

¹⁰⁰ Le Populaire du Centre, 1916. jan. 10

Zimmerwald, a német parlamenti szavazás, a francia decemberi pártkongresszus mind azt bizonyította, hogy a háborúellenes szellem terjed — a Populaire igazolva látta magát. Ezt az öngazolást alátámasztották végül azok a hírek is, hogy Huysmans valóban új erőfeszítéseket tett az Iroda összehívására. E sokféle tendencia felmérését tükrözte s egyúttal mintegy a csoport újévi programadó cikkeként jelent meg Jean Longuet írása „A szocializmus újjászületése” címmel. Longuet itt kimutatta, hogy az 1914. december 2-iki parlamenti szavazás óta a német szociáldemokrata pártban hogyan erősödött meg 1915 decemberére az ellenzék. Ugyanezt a két áramlatot figyelhetik meg — írta — a francia pártban is. A 27 000 fős párttöbbséggel szemben a 900 kisebbségi küldött védte a szocializmus alapelveit. Hasonló képet mutat az angol munkásmozgalom is. Mindezek alapján a reményt nem szabad feladni, s új erőfeszítéseket követelt az emberiség érdekében az Internacionálé feltámasztására.¹⁰¹ (Vagyis nem új baloldali Internacionálé megteremtésére gondolt, hanem a baloldali ellenzék erősítése révén a régi Internacionálé újjáélesztésére.)

1916 januárjában a zimmerwaldisták újabb folyóirattal léptek színre: a Vorboteval. Általában megfigyelhető volt a radikális, antimilitarista szocialisták tömörülése és olyan határozott fellépésük, amely még a mérsékeltbb pacifista magatartással sem fért már össze.

Ez a hangulat érződött az amerikai International Socialist Review cikkeiből is. Míg 1915 nyarán még minden háborúellenes hangot megszólaltattak,¹⁰² 1915 telén már Mehring szavait idézték, aki éppen azt húzta alá, hogy a bírálattal nem törődve ők ragaszkodnak az elvekhez, s már e korai nyilatkozatában (az intervju még Zimmerwald előtt kelt) a régi Internacionálé romjain felépülő újat köszöntötte.¹⁰³ Két hónappal később pedig a zimmerwaldisták egyik legaktívabbja, Alekszandra Kollontáj fogalmazta meg a zimmerwaldi baloldal véleményét, amely egyúttal jelezte, hogy a baloldal elszánta magát az előretörésre. A bolsevikokkal együttthaladó, de Lenintől olykor eltérő Kollontáj, aki 1915 nyarán még ellenezte a szakítást a régi Internacionáléval s annak vezetőivel, ekkor már másként látta e kérdéseket. „Szakítást akarnak-e az internacionalisták” cikkében azt taglalta a jobboldaliak vádjaiival szemben, hogy a belső szakadást nem ők okozták, hanem a jobboldal (Guesde, Scheidemann, Plehanov és Vandervelde nevét említi) a maga háborús politikájával.¹⁰⁴ A háború megrendítette a munkásmozgalmat, de a pillanatnyi katasztrófa új lehetőségeket is kínál, ha sikerül a valóban internacionalista szocialistákból új internacionálé szervezniük.

¹⁰¹ Uo. 1916. jan. 13.

¹⁰² Az amerikai szocialista lap ezzel a magatartásával ekkor nem állott egymagában. A Die Gleichheit — amelynek szerkesztésébe Zetkin is befolyt — 1915 őszén és telén örömmel adott helyt minden angol—francia—olasz háborúellenes megnyilatkozásnak. S ezek között megemlékeztek a bolgár, görög, orosz, sőt magyar nők békefelhívásairól, tüntetéseiről is. Részletesebben, melegebben szóltak L. Saumoneauról, de bőségesen idéztek az Avantiból, a Labour Leaderből is. s őszinte örömmel fogadták a francia kisebbség megerősödését, a Populaire du Centre terjedését. Miként a Populaire a német ellenzék fellépéseiről adott hírt, hogy ezzel saját frontnyitását is megindokolja, a határon túli jóindulatot bizonyítsa, a Gleichheit hasonló okokból tért ki oly gyakran a CGT és a szocialista párt háborúellenes ellenzékének megmozdulásaira. A Gleichheit decemberi cikkei még a háborúellenes szélesebb akcióegység megteremtésére utaltak — (1915. december 10., 24.) s még nem esett bennük szó szakításról, új internacionálé megteremtéséről.

¹⁰³ The International Socialist Review, 1915 nov.

¹⁰⁴ Uo. 1916. jan.

Lenin, Kollontáj és az International Socialist Review antimilitaristáinak teljes hasonlóságáról azonban továbbra sem lehetett beszélni. Lenin 1915 novemberében az amerikai útra induló Kollontájt értesítette a zimmerwaldi baloldal röplapjáról, annak tartalmáról s figyelmeztette arra, hogy az angolnyelvű kiadást csak Amerikában tartja lehetségesnek, s ehelyütt éppen Charles Kerret, az idézett chicagói lap szerkesztőjét nevezte meg. „Feltétlenül puhatolja ki, mit szólnak a mi »Zimmerwaldi Baloldalunk« határozatához. S kicsoda az az Eugene Debs? Néha egész forradalmi hangon ír. Vagy szintén aféle rongy alak à la Kautsky?”¹⁰⁵

Lenin legfőbb gondja ekkor az elvek tisztázása, a forradalmi csoportosulás, a III. Internacionálé kikovácsolása volt, amit a későbbi forradalmi akció előfeltételének tekintett. S e szempontok alapján gyakran izzóbbszenvédélllyel támadta a pacifista háborúellenes irányzatot, Kautskyt, sőt a nála balrább álló zimmerwaldi többségieket, akik e szakításra nem határozták el magukat, — még Trockijt is — mint a jobboldali szocialsovinisztákat.

E megfontolások és érzelmek átszöttek Lenin minden levelét. Az idézett, Kollontájhoz írott levélben is a fő célkitűzés az ottani bolsevikok sorompóba állítása: „Igyekezzen mindenütt találkozni (ha csak 5 percre is) a helybeli bolsevikokkal, próbálja meg” felrázni „őket és megteremteni köztük és köztünk az összeköttetést.”¹⁰⁶

Másfelől ugyanebben a levélben megmutatkozott az érdeklődés és fenntartás Debsszel, az Amerikai Szocialista Párt legbefolyásosabb vezetőjével szemben, miközben egy másik mondatban határozottan elvágta a kapcsolatlétesítést Hillquittel, a párt egy másik — egyébként ugyancsak háborúellenes vezetőjével: „Abban, hogy Hillquit Kautsky pártján lesz, sőt még nála is jobboldalibb álláspontra fog helyezkedni, egy percig sem kételkedtem.”¹⁰⁷ Majd a részletmegjegyzések után következik Lenin általánosított következtetése: „A Zimmerwaldi Kiáltvány egymagában nem elegendő: Kautsky és társai hajlandók megbékülni vele azzal a feltétellel, hogy »egy lépést sem tovább«. Mi ebbe nem megyünk bele, mert ez merő képmutatás. Így aztán, ha Amerikában vannak olyanok, akik még a Zimmerwaldi Kiáltványtól is félnek, fűtyüljön rájuk, s csak azokkal foglalkozzék, akik baloldalibbak a Zimmerwaldi Kiáltványnál.”¹⁰⁸

Lenin 1915 őszén már a következő lépés előkészítésén fáradozott, a Zimmerwaldi Baloldal győzelemre juttatása foglalkoztatta. S az amerikai lap szintén ilyen irányban haladt, de korántsem oly gyorsan és egyértelműen, mint Lenin — hiszen Lenin szűkebb környezetében is szép számmal akadtak, akik el-eltértek tőle a közvetlen feladatok felmérésénél.

Az amerikai International Socialist Review lelkesen üdvözölte Zimmerwaldot. De nagy örömmel írt a „többségi zimmerwaldista” angol pacifista szocialistákról, a skót Forwardról, sőt Kautsky és Haase 1915 decemberi csoportjáról, a „20-akról” is.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Lenin: Művei. 35. köt. 189. l. — Három hónappal később azonban Lenin egy berni népgyűlésen nagy elismeréssel szólt Debsről, „az amerikai szocialisták igen népszerű vezéréből”, az „amerikai Bebelről”, aki a honvédő tételeket elutasítva internacionalista és proletárforradalmár maradt. Lenin idézte is sorait: „ellene vagyok minden háborúnak, egy kivételével; ezért a háborúért szívvel lélekkel kiállok: a szociális forradalom nevében indított világháborúért” (Lenin Művei. 22. köt. 125. l.).

¹⁰⁶ Uo.

¹⁰⁷ Uo.

¹⁰⁸ Uo. 189—190. l.

¹⁰⁹ The International Socialist Review, 1916 január—március.

Az amerikai lap tulajdonképpen szélesre tárta a háborúellenes szocialista egységfront kapuit, s befogadott mindenkit, aki a háború ellen lépett fel. Így egyaránt foglalkozott angol sztrájkokkal és német parlamenti akciókkal, újságcikkekkel és nyilatkozatokkal, Liebknechtel és Kautskyval. Igaz, melegebb hangon írtak a forradalmibb-radikálisabb irányzatokról, helyt adtak azoknak a gondolatoknak, hogy a sovíniszta szocialistákkal szakítani kell, de ők maguk csak bizonyos késéssel foglaltak állást ugyanilyen értelemben. Az utat e vonatkozásban e lapban az európaiak: Kollontáj és Kienthal után a holland baloldaliak törték fel.¹¹⁰

Kollontajnak az amerikai lapban megjelenő programadó cikkével egyidejűleg 1916 januárjában két európai harcos orgánium jelent meg: mindkettő Svájcban: a németnyelvű baloldali-zimmerwaldista *Vorbote* és a franciaanyanyelvű, részben pacifista *Demain*.

A *Vorbote* első száma Anton Pannekoek és H. Roland Holst kiadó ellenjegyzésével 1916 januárjában jelent meg. A szerkesztői cikkben is kifejtették nemcsak azt, hogy a háború új körülményeket teremtett, amikor új harci eszközöknek kell utánanézniük, hanem azt is, hogy a háború az Internacionálé egész történetében belső szakaszhatárt jelent, új tájékozódásra van szükség, mert csak ennek alapján találhatják meg sikerrel a szükséges feleleteket. Majd eljutottak ahhoz a következtetéshez, ahhoz a gondolathoz, amely már 1915-ben elválasztotta a Zimmerwaldi Baloldalt a többségtől; „azok között, akik az Internacionálét az imperializmus eszközévé tették, s azok között, akik a forradalom eszközévé kívánják változtatni, többé nem lehet szervezeti egység”.¹¹¹

A cikk a szó szoros értelmében a III. Internacionálé harci riadójaként hatott, amit még csak inkább fokozott annak a marxi tételnek felidézése, hogy „a filozófusok eddig csak különféleképpen értelmezték, a feladat azonban az, hogy megváltoztassák”. Ilyen értelemben kívánják az új harci formákat kialakítani, a III. Internacionálét megteremtteni, s ilyen összefüggésben teljes szolidaritást vállaltak a Zimmerwaldi Baloldallal.¹¹²

Я. ЕМНИЦ

АНГЛЫЗСКИЕ УСИЛИЯ В МЕЖДУНАРОДНОМ РАБОДНОМ ДВИЖЕНИИ ПОСЛЕ ЦИММЕРВАЛЬДА (1915—1916)

Резюме

Состоявшаяся в сентябре 1915 года в Циммервальде международная антивоенная конференция на деле оказала большое влияние на социалистические партии и рабочие организации большинства стран. Радикальное, антимилитаристическое крыло везде стало более определенным и более сильным. В то же время, в связи с Циммервальдом и пацифистические, «стоящие за мир» группировки так же более выражено отгородились от руководителей партий, от партийных большинств. В Германии бросается в глаза первоначальная неопределенность «Vorwärts», отрицательное поведение партийного руководства, различие в поведении группировки «Naase» и отдельных оппозиционных элементов, и так же тон радикалов. В австрийском движении оценка, данная В. Адлером, резко отличается от оценки оппозиции Фр. Адлера. О. Бауэра, Р. Даннеберга и Линке, и от статей «Der Kampf». Во Франции различное мнение партийного большинства и мень-

¹¹⁰ J. Rütgers: Az új Internacionálé harci kiáltása. The International Socialist Review, 1916. máj.

¹¹¹ *Vorbote*. Internationale Marxistische Rundschau. 1916. jan. 3. l.

¹¹² Uo. 3—4. l.

шинства хорошо отражается в статьях газет «Humanité» и «Populaire de Centre». Кроме пацифистов газеты «Populaire», однако, хорошо наблюдается и более радикальное левое крыло, которое имело свою силу более в «CGT», чем в социалистической партии, и ход мыслей которого хорошо можно проследить в переписке Меррхейма, Розмера и Монатте (Merrheim, Rosmer, Monatte). Данная группировка для внешнего мира именно тогда стала «заметной», в результате издания в ноябре 1915 года «Lettres aux abonnés de la Vie Ouvrière». И в русском рабочем движении происходил процесс внутреннего размежевания. Здесь, конечно, большевики образовали Ядро интернационалистической революционной эмиграции. Во всем международном движении чувствовалось влияние образования группы «Наше Слово». В то же время в циммервальдском движении представляли собой не без интереса факторы меньшевики и интернационалистическая фракция эсеров. После конференции вообще усилились циммервальдские левые. Результатом их успеха было появление газет «Jugend-Internationale» и «Vorboten». В конечном очере осенью-зимой 1915 года интернационалистические группировки как в воюющих, так и в нейтральных странах усилились, местами взяли инициативу в свои руки, или же развились в имеющую силу оппозицию.

J. JEMNITZ

**LES EFFORTS DEPLOYÉS DANS LE MOUVEMENT OUVRIER INTERNATIONAL,
APRÈS LA CONFÉRENCE DE ZIMMERWALD, POUR COMBATTRE LA GUERRE
(1915—1916)**

Résumé

La conférence internationale de Zimmerwald, réunie en septembre 1915 pour combattre la guerre, agit effectivement comme un levain dans la plupart des partis socialistes et organisations ouvrières des différents pays. Partout, leurs ailes gauches, antimilitaristes intransigeantes, se définirent mieux et devinrent plus combattives, et c'est aussi à la suite de cette conférence de Zimmerwald que les groupements pacifistes se démarquèrent mieux des organismes dirigeants et des majorités de ces partis. En Allemagne, on ne tarda pas à remarquer combien le «Vorwärts» fut, au début, pusillanime, tandis que les dirigeants du parti social-démocrate restaient intraitables; de leur côté, le groupe Haase et les différents éléments oppositionnels témoignèrent de comportements divergents qui tranchaient sur le ton résolu des intransigeants. Dans le mouvement ouvrier autrichien, les appréciations de V. Adler étaient fort différentes de celles de l'opposition Linke des F. Adler, O. Bauer, R. Danneberg, et de celles qu'exprimaient les articles parus dans «Der Kampf». En France, les divergences d'opinions entre la majorité et la minorité du parti se reflétaient bien dans les articles de «L'Humanité» et du «Populaire du Centre». Outre les pacifistes du «Populaire», on décèle fort bien aussi cette aile gauche intransigeante, qui était d'ailleurs plus forte dans la CGT que dans le parti socialiste lui-même, et dont les réflexions se retrouvent dans la correspondance des Merrheim, Rosmer et Monatte. Ce groupement commença à devenir plus «visible» en novembre 1915, lors de la parution de sa publication intitulée «Lettres aux abonnés de la Vie Ouvrière». Un éclaircissement des esprits suivit également son cours dans le mouvement ouvrier russe. Naturellement, là, le noyau était formé par les émigrés révolutionnaires internationalistes, mais on ne saurait oublier que le groupe du Nase Slovo fut également influent dans tout le mouvement ouvrier international, et que la fraction internationaliste des menchéviks et socialistes-révolutionnaires fut un élément non-négligeable dans le mouvement de Zimmerwald. Après la conférence, la gauche de Zimmerwald se renforça généralement, ce dont attestent les parutions des journaux intitulés «Jugend Internationale» et «Vorboten». Ainsi, à l'automne et dans l'hiver de 1915, aussi bien dans les pays belligérants que dans les neutres, les groupements internationalistes se renforcèrent; ils surent parfois prendre l'initiative de la lutte, et d'autres fois, ils grandirent jusqu'à devenir des oppositions influentes.